

Economisch - Statistische Berichten

46e JAARGANG - 20 DECEMBER 1961 - No. 2317

Alle assurantiën

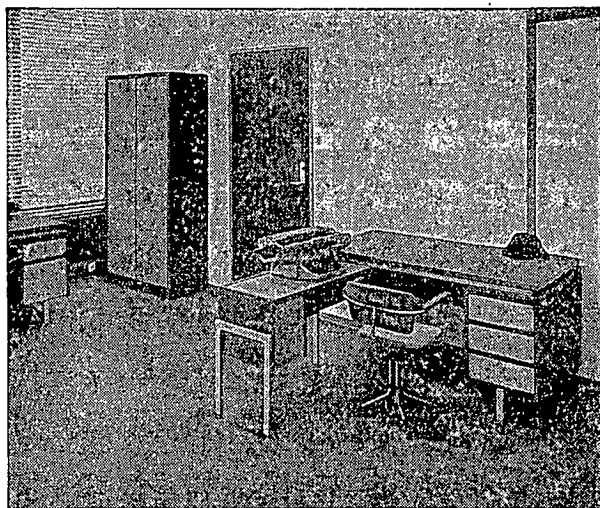

R. MEES & ZONEN

Rotterdam

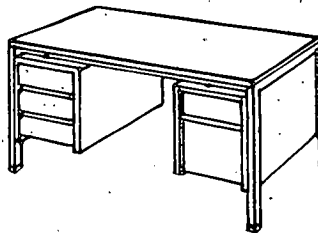
BANKIERS EN ASSURANTIE - MAKELAARS

Beleggingen en vermogensbeheer

DELTA meubelen

Een nieuwe tijd... een nieuwe vorm

LIPS Dordrecht
Stalen meubelen

H. BRONS Jr

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

HOTEL
RESTAURANT

„Het Witte Paard”

Groenezoom 245
Rotterdam-Zuid - Tel. 19 20 20

SPECIALE KERSTMENU'S vanaf f 17,50

Tafelreservering gewenst

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de

Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)
3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam, Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
6 93 00, toestel 1 of 3.

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

Investerings, capaciteitsbenutting en economische groei

In de discussie hier te lande over de te voeren economische politiek neemt de vraag of er in conjunctureel opzicht sprake zou zijn van „overinvesteringen” een belangrijke plaats in. Tijdens de parlementaire debatten kwam tevens aan de orde of door het hoge Nederlandse investeringsniveau de groei van het nationaal inkomen t.o.v. die van de investeringen is gedaald. In dit geval zou de investeringsvruchtbaarheid onder het teken van de afnemende meeropbrengsten zijn gekomen.

Welk beeld weerspiegelen investeringen en economische groei onder een internationale loep? Hierover verscheen onlangs een artikel ¹⁾ waaraan nevenstaande tabel is ontleend. Hieruit blijkt dat het Nederlandse investeringsniveau met 12,4 pCt. van het bruto nationaal produkt in de periode 1956-1960 niet onaanzienlijk boven het gemiddelde niveau van 10 pCt. van de E.E.G.-landen ligt. Hiermede is ons land lijst-aanvoerder van de E.E.G., waarvan België (7,5 pCt.) en Italië (8,9 pCt.) niet in onze tabel zijn opgenomen. Toch is de groei van het Nederlands nationaal inkomen (4,3 pCt.) bij die van de E.E.G.-landen als collectiviteit (5 pCt.) achter gebleven. Ons land kwam na West-Duitsland: 6,1 pCt. en Italië: 5,9 pCt., doch nog vóór Frankrijk: 4,2 pCt. en België: 2,5 pCt.

Een vergelijk van de groei van het nationaal inkomen met de uitbreiding en verbetering van de kapitaalgoederenvoorraad door investeringen in het voorgaande jaar geeft een aanwijzing voor de benutting van zowel het oude als van het toegevoegde bestanddeel van het produktie-apparaat. Deze „marginale kapitaalintensiteit” wordt in de tabel gehanteerd in de betekenis van het quotiënt van een

¹⁾ „Wachstumprobleme in internationaler Sicht” in „Wochenbericht” („Institut für Konjunkturforschung” te Berlijn) van 24 november 1961.

breuk, waarvan de reële „Ausrüstungsinvestitionen” en de reële toename van het bruto nationaal produkt in het daaropvolgende jaar resp. als getal boven en beneden de breukstreep fungeren.

Tussen de ontwikkelde industrielanden worden de overkomsten in structuur voldoende geacht om met behulp van de marginale kapitaalintensiteit enkele conclusies te trekken. Vooral de stabiliteit van dit verhoudingsgetal is een belangrijk aspect. In landen met een gestage en krachtige economische groei, bijv. West-Duitsland, zijn de jaarlijkse fluctuaties van dit getal beperkt. Dit betekent dat de produktiviteit als geheel genomen rationeel werd benut. In landen als de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en ook in Nederland deden zich evenwel heftige buitelingen voor, waarbij hoge waarden van de marginale kapitaalintensiteit op onderbezetting van produktiecapaciteit wijzen. Het zo nu en dan voorkomen van negatieve waarden betekent dat het nationaal inkomen daalde nadat de produktiecapaciteit was uitgebreid.

De ontwikkeling in de Verenigde Staten toont een interessante samenhang tussen capaciteitsbenutting, winstverwachtingen en investeringsneiging. De onbevredigende capaciteitsbenutting tijdens de recessie in de jaren 1957/1958 volgde op de voor dit land relatief hoge investeringsquoten in 1956 en 1957. Dit ging gepaard met een marginale kapitaalintensiteit met een negatieve waarde, hetgeen in 1958 een krachtige daling van de investeringen veroorzaakte. Zelfs in 1960 hadden de investeringen nog niet het peil van 1957 bereikt. Samenvattend wordt geconstateerd dat in de periode 1956-1960 in belangrijke economische gebieden weinig werd geïnvesteerd en de capaciteitsbenutting beneden het optimale niveau lag. Dit leidde tot een vicieuze spiraal van nog minder groei-impulsen en nog minder uitbreiding van groeicapaciteit.

	1956	1957	1958	1959	1960	1956/ '60 a)
Toename reëel b) bruto-nationaal produkt in pCt.						
Nederland	3,9	2,5	0,5	6,0	8,1	4,3
Frankrijk	5,0	6,0	1,8	2,3	6,2	4,2
W.-Duitsland	6,9	5,4	3,3	6,7	8,0	6,1
Gr.-Brittannië	1,8	1,7	1,2	2,9	4,5	2,4
E.E.G.	5,2	5,4	2,4	4,8	6,9	5,0
E.V.A.	2,6	2,6	1,3	3,6	6,0	3,0
Ver. Staten	1,9	1,7	-1,2	6,6	2,7	2,3
Investeringsen b) c) in pCt. v. h. bruto-nationaal produkt						
Nederland	13,3	13,5	10,9	12,1	12,9	12,4
Frankrijk	8,6	9,2	9,3	9,0	9,2	8,9
W.-Duitsland	12,0	11,2	11,6	12,0	12,9	11,8
Gr.-Brittannië	7,7	8,1	8,2	8,2	8,4	8,0
E.E.G.	10,1	10,0	10,0	10,1	10,8	10,0
E.V.A.	8,4	8,7	8,9	8,9	9,1	8,7
Ver. Staten	6,4	6,2	5,0	5,1	5,3	5,7
Marginale kapitaalintensiteit d)						
Nederland	3,0	5,3	28,0	1,8	1,5	2,9
Frankrijk	1,6	1,5	5,1	4,1	1,5	2,1
W.-Duitsland	1,8	2,2	3,5	1,7	1,5	1,9
Gr.-Brittannië	4,3	4,4	7,0	2,8	1,8	3,3
E.E.G.	1,9	1,9	4,1	2,1	1,5	2,0
E.V.A.	3,2	3,3	6,5	2,5	1,8	2,8
Ver. Staten	3,1	3,8	-5,2	0,8	1,9	2,4

a) Jaargemiddelde, investeringsquote: 1955-1959.
 b) In prijzen van 1954. c) Reële „Ausrüstungsinvestitionen”.
 d) Reële „Ausrüstungsinvestitionen” van het voorgaande jaar in relatie tot de toename van het reëel br.nat. produkt.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Investerings, capaciteitsbenutting en economische groei	1231	Een studie over de Engelse landbouw, door Ir. H. Vonk †	1241
Staatstoezicht schadeverzekeringsbedrijven, door E. J. Slager	1232	Internationale coördinatie der economische politiek, door Drs. M. Hart	1245
Enige vraagstukken betreffende de budgettering, door Dr. C. A. Buningh	1235	Notities: „B.B.” en kleinhandelsomzetten, door Drs. P. M. van Nieuwenhuyzen	1236
De financiële situatie van de ziekenfondsverzekering eind 1961, door J. de Wit	1238	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	1248

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.

Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;

J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Met dit nummer is de 46e jaargang afgesloten

In het kader van overheidstoezicht op schadeverzekeringsbedrijven zou het zeer te wensen zijn dat de verlangde verslaglegging zich concentreert op een administratie naar schadejaren, hierop neerkomend dat de schaden worden onderscheiden naar het jaar waarin de schade is gevallen. De uit te oefenen controle zal daardoor worden vergemakkelijkt, de overige eisen omtrent publicatie van cijfers kunnen worden verlicht, de bedrijven zullen beschikken over van veel nut zijnde gegevens en het belang van het verzekerde publiek wordt gediend. Tussen de gedachte staatstoezicht op schadeverzekeringsbedrijven in te voeren en het plan de egalisereservemogelijkheden te beëindigen bestaat een schrille tegenstelling. Het belang van verzekeraars en verzekerden brengt met zich, dat het wenselijk is de thans geldende fiscale bepalingen omtrent de egalisereserve in grote lijnen te handhaven.

Staatstoezicht schadeverzekerings- bedrijven

Onderzoek en remedie

Na de recente deconfiture van de Brandaris en de indiening van het Wetsontwerp omtrent het overheidstoezicht op schadeverzekeringsbedrijven, geniet de kwestie van de staatscontrole op het schadeverzekeringsbedrijf en de wijze, waarop deze dient te worden uitgeoefend, veel belangstelling. Ook in dit blad werd aan deze aangelegenheid aandacht besteed ¹⁾.

De bedoeling van dit artikel is niet om een algemene beschouwing te geven over het ingediende wetsontwerp. In de plaats daarvan wordt hieronder ingegaan op de ingevolge het overheidstoezicht bij de Verzekeringkamer in te dienen — en vervolgens te publiceren — jaarrekening en bijkomende stukken. De op te stellen staten zijn nog niet bekend gemaakt en bevinden zich wellicht nog in het studiestadium.

Zet men zich tot de vaststelling van staten dienstig voor een toezicht als in het Wetsontwerp beoogd, dan bestaat er een, men zou haast zeggen natuurlijke, neiging om te verlangen, dat zeer uitvoerige gegevens worden ingediend. Even natuurlijk is, dat door een dergelijke uitvoerigheid de overzichtelijkheid licht wordt geschaad. Het zou zeer verheugend zijn, indien in de op te stellen publiciteitseisen voor schadeverzekeringsbedrijven een juiste dosering zou kunnen worden gevonden. In het volgende wordt daartoe een gedachte ontwikkeld, waarbij eerst uiteengezet zal worden welk element doorslaggevend is in de jaarrekening van schadeverzekeringsbedrijven, waarna logischerwijze hieruit de suggestie zal voortvloeien, dat in de publiciteitseisen dit element voorop dient te staan, waarmede dan ook het toezicht een belangrijk en wel te hanteren controle-middel wordt verschaft.

- Wordt bij levensverzekeringmaatschappijen de passiefzijde van de balans voornamelijk gevormd door de post

¹⁾ C. P. A. Bakker: „Overheidstoezicht op het schadeverzekeringsbedrijf?” in „E.-S.B.” van 4 oktober 1961, blz. 932/933. Idem: „De Wet op het Schadeverzekeringsbedrijf” in „E.-S.B.” van 29 november 1961, blz. 1123/1127.

premiereserve, bij schadeverzekeringmaatschappijen doet zich eenzelfde verschijnsel voor, zij het dat het passivum voornamelijk bestaat uit twee posten, zijnde de premiereserve en de schadereserve.

De premiereserve, of wel het onverdiende gedeelte van de ontvangen premie, vormt gewoonlijk niet de moeilijkste post. Vaak wordt de premiereserve gesteld op 40 pCt. van de in het jaar geboekte premie, waarbij men uitgaat van een portefeuille van posten met jaarpremie, die qua vervalddag zodanig over het jaar verspreid zijn, dat men mag veronderstellen, dat gemiddeld 50 pCt. van de premie aan het eind van het jaar onverdiend is.

Draagt men 50 pCt. van de geboekte premie naar het nieuwe jaar over, dan ligt het in de lijn om ook van de bedrijfslasten die aan de premie gerelateerd zijn, d.w.z. commissies en een deel der andere kosten, een overeenkomstig deel over te dragen. Traditioneel stelt men deze lasten gewoonlijk op 20 pCt., wellicht niet altijd even bewust, maar toch tot uitdrukking komend in het stellen van de premiereserve op 40 pCt., zijnde 50 pCt. minus 20 pCt. van 50 pCt. Gewoonlijk zijn de lasten hoger dan 20 pCt. en bij het stellen van de reserve op 40 pCt. ontstaat dus reeds een zekere veiligheidsmarge.

Is de situatie van een portefeuille zodanig, dat per 31 december van enig jaar belangrijk meer dan 50 pCt. van de premie onverdiend is, dan dient uiteraard de reserve hierop te zijn ingesteld. Het is moeilijk om hiervoor exacte voorschriften te geven. Schadeverzekeringmaatschappijen dienen zich van de eventuele noodzaak van een hogere premiereserve bewust te zijn en wanneer de Verzekeringkamer bij het doornemen van de ingediende gegevens nagaat of in voorkomende omstandigheden voldoende aandacht aan het punt in kwestie is besteed, gaat hiervan wellicht voldoende preventieve werking uit om maatschappijen, die, gezien de omstandigheden van hun portefeuille, een zekere versteviging in de reserves dienen op te nemen, dit inderdaad ook te laten doen. In het oog moet worden gehouden, dat deze versteviging alleen in vrij sprekende gevallen nodig is, daar gewoonlijk de veiligheidsmarge, als bedoeld aan het slot van de voorgaande alinea, de benodigde versterking wel dekt.

Is aan het eind van het jaar de onverdiende premie belangrijk minder dan 50 pCt., dan zou hierin voor maatschappijen een aanleiding kunnen zijn hun reserves dienovereenkomstig te verlagen. Welke verlagingen toelaatbaar zijn, is gewoonlijk niet nauwkeurig bepaalbaar, maar ook hier zal de mogelijkheid van kritiek van de Verzekeringkamer wel weer tot gevolg hebben, dat men geneigd is zich een zekere beperking op te leggen.

Aangaande de verslaglegging omtrent premiereserves dient nog op twee punten te worden gewezen:

— Wenselijk is a) dat ten aanzien van meerjaarspremies wordt voorgeschreven, dat separaat in de Verlies- en Winstrekening wordt aangegeven welke premies voor jaartermijnen, aanvangende na het boekjaar, zijn ontvangen, en b) dat de reserve voor deze meerjaarsposten met premiebetaling, vooruit separaat in de Verlies- en Winstrekening en in de Balans wordt getoond. Geschiedt dit niet, dan kan licht een onjuiste indruk ontstaan.

— Maatschappijen moeten in de gelegenheid zijn om desgewenst separaat de premies aan te geven, die per 31 december geheel verdiend zijn en waarover dus geen premiereserve nodig is. Soms kan dit om belangrijke bedragen gaan, waarbij niet alleen gedacht moet worden aan per 1 januari ontvangen jaarpremies, maar ook aan maanden kwartaalpremies, waarvoor eigenlijk alleen over de laatste termijn premiereserve zou moeten worden berekend, en voorts aan premies voor verzekeringen van korte duur (bijv. reisongevallenverzekeringen). Vaak berekenen maatschappijen voor deze posten ook de 40 pCt. premiereserve, doch het is wel duidelijk, dat de in te leveren staten erop ingesteld moeten zijn, dat het geschetste fenomeen in de verslaglegging tot uiting kan komen.

Uit het voorgaande blijkt, dat de verslaglegging omtrent premiereserves eenvoudig en soepel kan zijn. Worden de resultaten naar branche gesplitst getoond — en dat is eigenlijk wel een vanzelfsprekendheid — dan kunnen het toezichthoudend orgaan, als ook outsiders, die van de cijfers kennis nemen, vrij gemakkelijk tot het beoogde inzicht komen.

Moeilijker ligt de situatie ten aanzien van de schade-reserve, waartoe ter wille van dit betoog de gehele transportreserve gerekend wordt. Denkt men buiten verzekeringskringen wel eens, dat het hier om een vrij eenvoudige post gaat, namelijk de optelsom van de schadebedragen, die per balansdatum verschuldigd waren, maar om de een of andere reden nog niet tot uitkering kwamen, insiders weten, dat de situatie juist omgekeerd is en dat tal van moeilijkheden de vaststelling van het voor hangende schaden te reserveren bedrag omringen. Gewoonlijk vormt het kwantum posten, dat slaat op gevallen waar het uit te keren schadebedrag al wel is vastgesteld, maar per balansdatum nog niet is uitgekeerd, slechts een onbetekenende minderheid tegenover de overige posten, die het aanhouden van een schadereserve vergen. Talrijk zijn vaak de schade-posten, die wel gemeld zijn, maar waar nog in genen dele een min of meer nauwkeurige becijfering van de geleden schade kon worden gemaakt. De regeling van bijv. grote schaden aan industriële bedrijven vergt vaak lange tijd. In sommige branches doet zich daarbij het verschijnsel voor, dat de schadevaststelling pas zeer laat plaatsvindt, bijv. bij scheepsschaden, die op de eerstvolgende dokbeurt wachten. In weer andere gevallen is er sprake van

(advertentie)

een per balansdatum lopende schade, bijv. bij ziekte-, ziektekosten- en ongevallenverzekeringen, waarbij de nog te verstrijken schadeduur een onbekende factor vormt.

Zeer belangrijk is de categorie van openstaande aansprakelijkheidsschaden, waar het vaak om bedragen van grote importantie gaat; hierbij is vaak zeer moeilijk vast te stellen welke sommen uiteindelijk door de verzekeraar moeten worden betaald, in het bijzonder omdat veelal langdurige rechtsprocessen omtrent de aansprakelijkheid lopen. Aan deze gevallen moeten worden toegevoegd die schaden, die betrekking hebben op via derden plaats gevonden tekening, hetzij gevolmachtigden tekening, hetzij in de vorm van co- of reassurantie; informatie omtrent hangende schaden komt soms summier door en, als gevolg van geografische afstanden, vaak met meer of minder vertraging, wat per balansdatum tot een zekere incompleetheid zou leiden. Dit laatste leidt tot die gevallen, waar ten tijde van het opmaken van de balans de verzekeraar in het geheel nog geen schade is gemeld, doch waar deze zich wel heeft voorgedaan en waarvoor dus moet worden gereserveerd.

Bij het vaststellen van een schadereserve gaat het dus in het geheel niet om een exact uitvoerbare berekening; integendeel, vaak betreft het meer het maken van zo betrouwbaar en zo voorzichtig mogelijke schattingen. Schattingen, waarbij men geleid wordt door ervaring, vakmanschap en inzicht, maar cijfervaststellingen, die toch voor een goed deel schattingen blijven.

Het goede koopmansgebruik vraagt van de verzekeraar bij het vaststellen van de schadereserve zeer consciëntieus te werk te gaan. Dat voor hem ook tal van onzekere factoren overblijven, zal duidelijk zijn, maar desalniettemin zal de schadereserve zo dienen te worden vastgesteld, dat aangenomen mag worden, dat de verplichtingen van de maatschappij uit hoofde van hangende schaden zonder lacunes en het liefst met ruime marge worden getoond. Uit de actiefzijde van de balans blijkt dan, op welke wijze deze verplichtingen zijn gedekt.

De vraag is nu, hoe te controleren of de schadereserve juist is vastgesteld. Bepaalde verhoudingscijfers, normen, ratio's kunnen hierbij soms worden gehanteerd, maar deze factoren kunnen nooit zodanig worden bepaald, dat het vaststellen der reserves overeenkomstig deze elementen zou kunnen geschieden.

Een zeer effectief middel wordt echter geboden door van verzekeringmaatschappijen te verlangen de schade-

administratie per schadejaar te voeren. Dit komt hierop neer, dat de schaden worden onderscheiden naar het jaar, waarin de schade is gevallen. Ook de schadereserve aan het begin en aan het eind van het jaar dient dan per schadejaar te worden gesplitst en uit de administratie blijkt dan het resultaat per schadejaar, zijnde betaalde schaden plus schaden uitstaand aan het eind van het jaar minus schade-reserve aan het begin van het jaar.

Voor sommige branches zal het aantal schadejaren dat meespeelt vrij gering zijn, omdat schaden in het algemeen binnen niet al te lange tijd worden afgewikkeld, voor andere branches, waar de uitstaande posten op reeksen van jaren betrekking hebben, is het aantal te onderscheiden schadejaren groter. In sommige branches kan men de jarenadministratie ook uitbreiden tot de premies en spreekt men van een tekenjaaradministratie. Bij transport is dit gebruikelijk.

De schadejaar- of tekenjaaradministratie wordt nog te weinig toegepast. Deels omdat de berichtgeving hier niet geheel op is ingesteld, maar vooral omdat in het verzekeringsbedrijf de grote waarde van een dergelijke administratie voor de bedrijfsvoering nog niet allerwegen is onderkend.

Wordt nu in de verslagstaten voor de Verzekeringskamer verlangd de resultatenrekening per branche per schadejaar op te stellen, dan bereikt men daarmee, dat, afgezien van het uit de gesplitste reserves reeds te verwerven inzicht, uit de resultaten per schadejaar blijkt, in hoeverre de reserves voldoende zijn geweest. De schadereserves vormen niet meer een telkens aan het jaareinde op zichzelf berekende post, maar tussen de opeenvolgende jaarrekeningen wordt verband gelegd en inzicht in de vraag of de reserves voldoende zijn geweest wordt verkregen.

Een zeer belangrijke factor moet nu in het oog worden gehouden. Uiteraard is het voor een verzekeringmaatschappij een weinig benijdenswaardige situatie als uit de afloop der schadereserves, zoals uit de schadejaaradministratie blijkt, naar voren komt, dat de door de maatschappij aangehouden reserves onvoldoende zijn geweest. Een incidenteel en in bescheiden omvang zich voordoen van deze situatie zal uiteraard geen zorgen baren, maar een regelmatig optreden van dit verschijnsel zal voor de maatschappij in kwestie een ernstige contrapropaganda vormen. De noodzaak de uitloop der schadereserves te tonen, brengt dus met zich, dat maatschappijen zullen trachten de reserves zodanig te stellen, dat het risico van tekorten zeer wordt beperkt.

De versterking van de reserves, die hieruit voortvloeit, is in het belang van het verzekerde publiek; voor dit belang te waken, is een der belangrijkste oogmerken van het overheidstoezicht op verzekeringsbedrijven en het zal nu duidelijk zijn, dat als ondertitel van dit artikel werd ge-

nomen „Onderzoek en remedie”. Immers, door de schadejaaradministratie te verlangen, schept het staatstoezicht de mogelijkheid om hiermede de kracht van de verzekeringmaatschappijen te onderzoeken en kan de overige van verzekeringmaatschappijen te vragen verslaglegging aanmerkelijk worden beperkt; tegelijkertijd verkrijgt men een remedie in die zin, dat de schadejaaradministratie voor verzekeringmaatschappijen een aansporing bevat te zorgen voor sterke reserves.

Voor een schadejaaradministratie kan men hier of daar wat huiverig zijn, mede gezien mogelijke administratieve complicaties, waarover men wellicht een onjuist idee heeft. Bedrijven zijn er evenwel mee gebaat en het toezicht kan eenvoudiger en, effectiever worden uitgevoerd. Aan uitgebreide opsommingen van beleggingen en vergaande detaillering van kosten zal men, wanneer de schadejaaradministratie wordt gehanteerd, bij het overheidstoezicht minder behoefte hebben. Het zou dan ook zeer te wensen zijn, dat in het kader van het overheidstoezicht de verlangde verslaglegging zich concentreert op een administratie naar schadejaren. De uit te oefenen controle zal daardoor worden vergemakkelijkt, de overige eisen omtrent publikatie van cijfers kunnen worden verlicht, de bedrijven zullen beschikken over van veel nut zijnde gegevens en het belang van het verzekerde publiek wordt gediend.

Hoewel niet behorend tot het onderwerp staatstoezicht schadeverzekeringsbedrijven, worde als slotopmerking op een ander facet van reserveringen van schadeverzekeringsmaatschappijen gewezen. Blijkt uit het voorgaande, dat het voor de gemeenschap van belang is, dat verzekeringmaatschappijen sterke reserves vormen en is het zo, dat zij daartoe door het staatstoezicht worden gestimuleerd, dan is het logisch, dat verzekeringmaatschappijen van deze zelfde gemeenschap kunnen verlangen, dat, wanneer het gaat om vaststelling van de aan belasting te onderwerpen winsten, deze reserves worden erkend en toegelaten. Bovendien zullen zekere additionele veiligheidsmarges nodig zijn en tussen de gedachte een staatstoezicht op schadeverzekeringsbedrijven in te voeren en het plan de egalisereservemogelijkheden te beëindigen, bestaat dan ook een schrille tegenstelling. Het belang van verzekeraars en verzekerden brengt met zich, dat het wenselijk is de thans geldende fiscale bepalingen omtrent de egalisereserve in grote lijnen te handhaven. Dit hangt logisch samen met de wens te komen tot solide reserves van verzekeringmaatschappijen — één der belangrijkste oogmerken van het staatstoezicht op het schadeverzekeringsbedrijf.

Amsterdam.

E. J. SLAGER.

(I. M.)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT

Van budgettering als instrument voor het bedrijfsbeleid maken zelfs middelgrote en grote ondernemingen nog weinig gebruik. De wens tot invoering van dit systeem is weliswaar vrij algemeen, maar er zijn vaak vele redenen die een doelmatige uitvoering in de weg staan. Enige der meest voorkomende redenen worden door schrijver in dit artikel aan een beschouwing onderworpen. Hiertoe gaat hij allereerst in op de voorwaarden waaraan moet zijn voldaan om de budgettering in te voeren en vervolgens op de richtlijnen bij de uitvoering ervan. De moeilijkheden die bij de budgettering rijzen houden volgens schrijver voor een belangrijk deel verband met de vraag, of het systeem door de operationele mensen op elk niveau wordt geaccepteerd. De acceptatie kan z.i. ten zeerste worden bevorderd door zorg te dragen voor een juiste introductie van het systeem en voor uitvoering door operationele en administratieve mensen tezamen, waarbij de door de administratie te vervullen functie voornamelijk dient te worden gericht op het verlenen van service.

Enige vraagstukken betreffende de budgettering

Hoe komt het dat zelfs middelgrote en grote bedrijven nog zo weinig gebruik maken van een doelgerichte budgettering? En waardoor komt het, dat in vele bedrijven, die enthousiast aan de invoering van de budgettering beginnen, het systeem vaak niet voldoende rond komt? Het antwoord op deze beide vragen is van bijzonder belang, wanneer wij erkennen, dat de budgettering een belangrijk, zoal niet onmisbaar, instrument is voor het bedrijfsbeleid. Over dit laatste nu bestaat tegenwoordig steeds meer overeenstemming. Men wijst hierbij op de grote betekenis van de budgettering als huishoudplan en taakstelling voor de verschillende bedrijfsonderdelen, als middel tot het op kortere termijn afleggen van verantwoording enerzijds en tot controle anderzijds, als grondslag voor de financiering en lange termijnplanning, als hulpmiddel bij de kostprijsberekening en, niet in de laatste plaats, als middel tot delegatie van bevoegdheid.

De redenen, die een doelmatige uitvoering in de weg staan, ondanks deze vrij algemene wens tot invoering van het systeem, kunnen vele zijn. Het lijkt mij nuttig, enige der meest voorkomende redenen eens aan een nadere beschouwing te onderwerpen. Daarbij zal allereerst worden ingegaan op de voorwaarden, waaraan moet zijn voldaan om de budgettering in te voeren en vervolgens op de richtlijnen bij de uitvoering van de budgettering.

Voorwaarden voor de invoering van de budgettering.

Enige der meest belangrijke zijn:

1. *Het initiatief tot de invoering dient van de hoogste leiding uit te gaan*, of althans de volledige steun van de hoogste leiding te hebben. Indien het initiatief van een lagere instantie afkomstig is, verdient het aanbeveling om de aankondiging van en de inleiding tot de budgettering toch door de hoogste leiding te doen plaatsvinden. Te vaak constateert men dat het initiatief rechtstreeks wordt genomen door de administratie. Zelfs indien de hoogste leiding er volledig achter staat, kan dit ertoe leiden, dat men de budgettering gaat zien als een administratief stokpaardje, geïntroduceerd om de belangrijkheid van de administratie uit te bouwen. Niet zelden vreest men in dit geval ook de bedilzucht van de administratie. Men

ziet in de operationele geledingen de budgettering meer als een ongewenst controlemiddel dan als een hulpmiddel voor de operationele leiding zelf. Op dit laatste moet bij de introductie dan ook bijzonder de nadruk worden gelegd; de budgettering wil niet veroordelen, maar hulp bieden bij het oordelen en opbouwen van het beleid. Het behoeft geen betoog, dat invoering van de budgettering, indien de hoogste leiding er niet unaniem of in grote meerderheid achter staat, vrijwel zeker tot een fiasco zal leiden. Heeft men een dergelijk echec éénmaal geleden, dan wordt de invoering in de toekomst nog veel moeilijker.

2. *De invoering dient door operationele en administratieve mensen, gemeenschappelijk als team, te worden aangepakt.* Het verdient hiertoe aanbeveling om uit de verschillende sectoren van het bedrijf een aantal jonge, enthousiaste mensen op voldoende niveau samen te brengen in een kleine commissie, die het programma voor de invoering ontwerpt.

3. *Alvorens tot invoering over te gaan, moet ervoor worden gezorgd, dat de organisatie aan bepaalde minimumvereisten voldoet.* Dit geldt onder andere ten aanzien van de volgende punten:

- een bewaarde doelbewuste leiding;
- een juiste, maar voldoende flexibele taakafbakening;
- een goede teamgeest;
- een modern administratief apparaat, bezet met mensen met een commerciële en dienende instelling;
- de bereidheid tot het afstaan van bevoegdheid en het dragen van verantwoordelijkheid op alle niveaus;
- een doelmatig communicatiesysteem.

4. *De invoering van de budgettering moet geleidelijk geschieden en, althans aanvankelijk, niet teveel in details gaan.* Ook hier geldt: „het perfecte is de vijand van het goede”. In eerste instantie is het voornaamste doel van de budgetten, de mensen aan het systeem te wennen en te leren denken in cijfers en efficiency-normen. Wel moet ernaar gestreefd worden om direct met een gesloten begrotingsstelsel te starten. Het begroten van omzetten zonder kosten en/of omgekeerd, heeft doorgaans slechts beperkte betekenis. Ook het beperken van de budgettering tot bepaalde bedrijfsonderdelen, alhoewel soms als proef aan-

trekkelijk, kan grote bezwaren hebben, zoals het opwekken van wrevel en/of het doen ontstaan van het gevoel dat men gewantrouwd wordt.

Richtlijnen bij de uitvoering van de budgettering.

Enige der meest belangrijke zijn:

1. *Laat de uitvoering niet uitsluitend over aan administratieve mensen, maar kies bij voorkeur mensen, die in de operationele sectoren hun sporen verdiend hebben.* Deze kennen de problemen van de praktijk beter en genieten daardoor meer het vertrouwen. Uiteraard dient bij deze mensen wel een redelijk inzicht in de administratieve methodiek en haar beperkingen aanwezig te zijn.

2. *Schakel bij de budgettering van de verschillende afdelingen zoveel mogelijk wisselende mensen in.* Een en ander bevordert de objectiviteit bij de normstelling en maakt de budget-afdeling bovendien tot een uitstekende leerschool voor toekomstig topkader. Wel moet het wisselen beperkt worden bij het begroten van afdelingen, waar een goed operationeel inzicht beslist vereist is voor een doelmatige normstelling.

3. *Behandel de budgettering als een onderdeel van de planning op lange termijn.* De budgettering vormt als het

ware de vertaling in geld van de planning op korte termijn. Indien dit plan geen onderdeel vormt van een plan op lange termijn bestaat het gevaar, dat men maatregelen neemt, die in de lange-termijn-plannen niet passen. Heeft men zich eenmaal in een bepaalde richting vastgelegd, dan kan men slechts met vaak grote moeite en verliezen de gedane keuze weer ombuigen.

4. *Laat de budgetten in principe vaststellen door de uitvoerende mensen zelf.* Een opgelegd budget heeft weinig waarde. Wel zal men vaak de door deze uitvoerende mensen opgemaakte budgetten later (in onderling overleg met hen!) moeten corrigeren, daar vooral bij de hantering van een taakstellende begroting de begrijpelijke neiging zal kunnen bestaan om de verwachte prestaties te drukken en de kosten te hoog op te geven.

Om tot een doelmatige correctie te komen zal men de individuele opgaven van de uitvoerende medewerkers, al dan niet gesommeerd, moeten vergelijken met op andere wijze afgeleide normen. Deze normen kunnen op vele wijzen worden gevonden, bijv.:

- door meting, weging, opname enz.;
- door een kritische beschouwing van het verleden;
- door het vaststellen van „overall objectives”, afgeleid met behulp van de verwachtingen ten aanzien van de

„B.B.” en kleinhandelsomzetten

In elk van de maanden september en oktober werd huis aan huis een brochure bezorgd, waarin door de Overheid werd aanbevolen bepaalde maatregelen te treffen in verband met eventuele abnormale omstandigheden, voortvloeiende uit oorlogshandelingen. De aanbevelingen omvatten o.a. het in voorraad nemen van levensmiddelen, verbandmiddelen e.d. De vraag is nu in welke mate gevolg is gegeven aan de extra aankoop dezer artikelen. De mate waarin dit is geschied kan worden beoordeeld aan de hand van het verloop van de geldomzetten in die detailhandelsbranches, waarin deze artikelen doorgaans worden gekocht, t.w. de kruideniers- en de drogistenbranche.

De eerste van bedoelde brochures is eerst in de loop van september in huis gekomen. De extra aankopen zullen dan ook ten dele pas in oktober zijn verricht. Om die reden is in onderstaande tabel de omzetstijging (ontleend aan de omzetstatistieken van het Economisch Instituut voor de Middenstand) in september/oktober 1961 t.o.v. dezelfde maanden in 1960 vergeleken met de stijging in de periode januari/augustus 1961 t.o.v. dezelfde periode in 1960.

Omzetstijging in procenten

	1961 t.o.v. 1960		1956 t.o.v. 1955		
	jan./ aug.	sept./ okt.	jan./ okt.	nov.	dec.
Kruideniers (bediening) ..	5	9	5	35	9
„ (zelfbediening) ..	6	12	13	46	14
Drogisten ..	7	9	5	24	6
Textiel (gemengd assortiment) ..	8	2	10	45	13
Schoeisel ..	6	1	14	38	8

Bron: E.I.M.

Uit bovenstaande cijfers kan worden geconcludeerd dat er in september/oktober 1961 geen extra aankopen van enige betekenis zijn verricht in de kruideniers- en drogistenbranche als gevolg van de verspreiding der bovenbedoelde brochures. De stijgingspercentages moeten namelijk mede worden gezien tegen de achtergrond van de trendmatige ontwikkeling. Het omzetverloop bij kruideniersbedrijven en drogisterijen vertoont een enigszins progressieve stijging. In de detailhandel in textiel en schoeisel daarentegen is de stijging eind 1960/begin 1961 vrijwel tot staan gekomen. De toegenomen koopkracht lijkt in de laatste tijd in relatief sterkere mate dan voorheen te worden besteed voor het dagelijks aankooppakket.

In de omzetstatistiek van het E.I.M. voor de drogistenbranche over september werd vermeld, dat het niet uitgesloten moest worden geacht, dat de hogere omzet mede te danken is geweest aan extra aankopen naar aanleiding van de richtlijnen van de Bescherming Bevolking. Beziet men echter de maanden september en oktober dan moet — rekening houdend met de bovengenoemde trendmatige ontwikkeling — worden geconstateerd dat de extra aankopen zeer gering zijn geweest. Dit, blijkt nog meer wanneer men deze vergelijkt met de extra aankopen, welke hebben plaatsgevonden in november 1956, als gevolg van de toenmalige Hongarije/Suez-crisis. Toen immers werden omzetstijgingen waargenomen, die aanzienlijk hoger waren dan die in de periode januari/oktober 1956.

*s-Gravenhage. Drs. P. M. VAN NIEUWENHUYZEN.

- ontwikkeling van het economisch leven, de markt waarin men zich bevindt en het eigen marktaandeel;
- door bedrijfsvergelijking;
- door het gebruik van verhoudingsgetallen tussen de verschillende grootheden onderling.

5. *Begin tijdig de budgettering voor het nieuwe jaar en „plan” nauwkeurig de uitvoeringsprocedures en -termijnen.* Méér dan een leidraad bij de beleidsvoering kan het budget toch niet worden; het uitstellen tot het laatste moment om nog *iets meer* zekerheid te hebben is daarom doorgaans weinig zinvol. Het behoeft geen betoog, dat de naleving van de termijnen ook dient te worden gecontroleerd door de hoogste leiding. Deze kan de controle evenwel delegeren aan lagere organen. De reeds hiervoor genoemde budget-commissie bijv. kan hier goede diensten bewijzen.

6. *Verwacht niet te snel exacte resultaten.* Een budget-procedure moet groeien en een redelijke mate van nauwkeurigheid wordt als regel pas na verloop van tenminste twee à drie jaar bereikt. Een en ander is uiteraard mede afhankelijk van de omvang en de aard van het bedrijf.

Men moet met de cijfers leren werken! Bespreek daarom de resultaten en afwijkingen vooral in de eerste jaren ook zo volledig mogelijk met diegenen, die ermee moeten werken en leer hen zien, welke gevaren in een onjuist plan schuilen.

7. *Analyseer de resultaten snel en frequent en zie erop toe, dat de bereikte conclusies ook leiden tot snelle correcties in de operationele sfeer.* De budgettering is geen spel; het bestaansrecht ervan moet worden ontleend aan directe besparingen verkregen door sneller ingrijpen op die punten, waar de operationele efficiency tekort schiet. Hiermede wordt tevens de grens van de budgettering bepaald; de kosten van de budgettering mogen op lange termijn nooit de eruit voortvloeiende besparingen overtreffen. Vooral in administratieve kringen wordt in dit verband nog te weinig aandacht gegeven aan het feit, dat een snelle, globale analyse vrijwel steeds verre te verkiezen is boven een exacte op een later tijdstip.

8. *Verhef de budgettering niet tot een religie, maar werk met kwantitatieve en operationele kengetallen en verhoudingscijfers, indien dit meer doelmatig blijkt.*

9. *Neem in de budgetten, zeker op laag en middelbaar niveau, geen onbeïnvloedbare posten op.* Deze handelwijze ondergraaft namelijk niet zelden de waardering voor de budgettering en kan een welkome aanleiding vormen voor de operationele medewerkers om de budgetten belachelijk te maken. Ook kan het de vreugde bij goede resultaten te niet doen, indien deze door onbeïnvloedbare factoren worden overgecompenseerd.

10. *Pas zowel de inhoud van het budget als de vorm van presentatie aan aan het niveau, dat met het budget wordt geconfronteerd.* De directie bijv. zal gemakkelijk leesbare overzichten behoeven (grafieken en kengetallen) en heeft als regel geen interesse voor details, tenzij het algemeen beeld hiertoe aanleiding geeft. De mensen op laag niveau daarentegen denken niet in rendementsverhoudingen en dergelijke ingewikkelde begrippen. Het verdient aanbeveling om hen eenvoudige, kwantitatieve cijferreeksen over niet te lange perioden te tonen.

11. *Ga bij de budgettering uit van de „bottle-neck”.* Dit kan bijv. de verkoop zijn bij een fabriek van massa-artikelen op een markt met zware concurrentie. Het kan ook zijn, dat de personeelsfactor de „bottle-neck” vormt in streken met grote arbeidsschaarste of de financiering in een familiebedrijf, waar men zelf de zeggenschap wenst

te behouden. Ook de research vormt soms de „bottle-neck”, bijv. bij nieuwe produkten, evenals de omvang van het productie-apparaat bij volledige bezetting, en lange bouw tijden of de inkoop bij industrieën, die natuurprodukten verwerken. Kortom, er zijn vele mogelijkheden op dit gebied. Niet zelden krijgt men in de praktijk de indruk, dat te automatisch het verkoopbudget als uitgangspunt wordt genomen voor alle onderdelen van het productieproces en het bedrijfsgebeuren.

12. *Verander een eenmaal vastgesteld budget niet te frequent.* Slechts bij structurele veranderingen danwel veranderingen van enigszins belangrijke omvang zal wijziging moeten worden overwogen. Wat belangrijk is, is in sterke mate van omstandigheden afhankelijk (let weer op de „bottle-neck”). Soms wordt echter bij iedere (soms incidentele!) mee- of tegenvaller een nieuw budget gemaakt. Een en ander brengt veel werk en kosten mee en veroorzaakt onrust in de organisatie. Men weet bovendien soms niet meer, welk budget geldt, hetwelk niet bevorderlijk is voor het gebruik van de budgettering.

13. *Vergeet niet om na te calculeren.* Ongecontroleerde budgetten kunnen leiden tot het flatteren der verwachtingen.

Ook leert men van elke nacalculatie weer voor de toekomst.

14. *Pas de normen aan aan de geest binnen de onderneming en aan het niveau, waarop men werkt.* Een ideale norm heeft zelden betekenis, al is op hoger niveau een scherpe taakstelling vaak wel wenselijk. Een te slappe norm kan verspillingen en gemakzucht in de hand werken. Wel zal men bij behoorlijk verklaarde nadelige verschillen tolerant moeten zijn. Van hogere functionarissen mag worden verwacht, dat zij het belang van een scherpe normstelling zelf ook duidelijk onderkennen.

Op lager niveau daarentegen zal men er vaak goed aan doen om beter haalbare normen vast te stellen met premies voor overschrijding. De nadruk komt hier meer te liggen op het enthousiasmeren en het stimuleren der onderlinge concurrentie.

Het gebruik van uiteenlopende normen in verschillende bedrijfsafdelingen en op verschillende niveaus zal er als regel toe leiden, dat de budgetten niet nauwkeurig meer op elkaar aansluiten. De taakstellende en de verwachtingsnorm zullen dan namelijk veelal uiteenlopen. Dit vormt een complicatie voor de administratie. Bij het gebruik van vaste herleidingspercentages valt deze moeilijkheid echter als regel wel mee. Wel verdient vermelding, dat het kennisgeven omtrent de verwachtingsnorm aan de voor het halen van het taakstellend budget verantwoordelijke functionarissen als regel ongewenst is, daar dit de taakstellende norm ontkracht.

Wanneer wij het voorgaande overzien, dan blijkt, dat de moeilijkheden die bij de budgettering rijzen, voor een belangrijk deel verband houden met de vraag, of het systeem door de operationele mensen op elk niveau wordt geaccepteerd. De acceptatie nu kan mijns inziens ten eerste bevorderd worden door zorg te dragen voor een juiste introductie van het systeem en voor uitvoering door operationele en administratieve mensen tezamen, waarbij de door de administratie te vervullen functie voornamelijk dient te worden gericht op het verlenen van service. Vooral dient te worden vermeden, dat teveel de indruk wordt gewekt, alsof de budgettering een controlemiddel in handen van de administratieve functie zou vormen.

Het premiepercentage der verplichte ziekenfondsverzekering is voor 1962 op 4,8 vastgesteld, d.i. 0,1 pCt. lager dan het percentage voor 1961. Dat het premiepercentage iets kon worden verlaagd — voor het eerst sinds lange tijd — is niet aan een daling van de kosten der ziekenfondsverzekering toe te schrijven. Integendeel, de cijfers betreffende de uitgaven lopen van jaar tot jaar op. Het totale financiële beeld van de verplichte ziekenfondsverzekering is evenwel op dit moment stellig iets gunstiger dan een jaar geleden. Het betreft hier echter slechts een momentopname; het volgend jaar kunnen er wel weer evenveel tegenvallers te verwerken zijn als er nu meevallers waren. In vergelijking met buitenlandse stelsels van gelijksoortige aard, slaat de Nederlandse ziekenfondsverzekering een goed figuur. Dit geldt zowel als men de zaak beschouwt van de sociale kant (wat krijgen de verzekerden?) als wanneer men speciaal op de financiële aspecten let.

De financiële situatie van de ziekenfonds- verzekering eind 1961

Elk najaar plegen een aantal colleges en bureaus zich uitvoerig bezig te houden met de financiële situatie en vooruitzichten van de ziekenfondsverzekering. De Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid moet dan het percentage bepalen, dat in het volgend jaar zal worden geheven van de lonen der verzekerde werknemers, ter dekking van de kosten van de verplichte ziekenfondsverzekering van die werknemers plus hun gezinnen. Hij ontvangt daartoe adviezen van de Ziekenfondsraad en van de Sociaal-Economische Raad. Hij moet ook de premiebedragen voor de bejaardenverzekering — twee vaste bedragen geldende voor verschillende inkomensgroepen — vaststellen. Deze bedragen moeten worden bepaald op resp. een vierde deel en de helft van de kostprijs. De besturen van de ruim 100 algemene ziekenfondsen in het land hebben zich te beraden over de premie van de vrijwillige verzekering, dat is de verzekering die openstaat voor kleine zelfstandigen en anderen, die niet onder de verplichte verzekering vallen en, wat de personen boven 65 jaar betreft, niet tot de bejaardenverzekering kunnen toetreden, omdat hun inkomens boven de daarvoor gestelde grens uitgaat ¹⁾. De premie der vrijwillige verzekering kan echter ook op andere tijdstippen dan bij het begin van een jaar worden herzien en een deel van de ziekenfondsen geeft daaraan tegenwoordig de voorkeur.

Alvorens over het premiepercentage der verplichte verzekering en de premiebedragen der andere vormen van ziekenfondsverzekering een beslissing te kunnen nemen, moet men uiteraard een inzicht hebben in de te verwachten kosten in het komende jaar. Dit betekent onder andere, dat men moet weten welke honoraria zullen moeten worden betaald aan artsen, apothekers, tandartsen, vroedvrouwen, heilgymnasten en masseurs. Het kan zijn dat deze honoraria onveranderd blijven, maar die kans is in onze dynamische tijd niet groot, alleen al wegens het verband tussen

honoraria, lonen en prijzen. Daar komt bij, dat de honoreringsregelingen vaak moeten worden gewijzigd als gevolg van de ontwikkeling der medische wetenschap en techniek.

Zo is het de gewone gang van zaken, dat de organisaties van ziekenfondsen en van medewerkers (artsen enz.) in het najaar, na vaak maanden durende besprekingen, de goedkeuring van de Ziekenfondsraad vragen op nieuwe of gewijzigde honoreringsregelingen. Voor de goedkeuring is een gekwalificeerde meerderheid (twee derde van de uitgebrachte stemmen) in de Ziekenfondsraad nodig en de Kroon kan het goedkeuringsbesluit vernietigen. Dit laatste is nog nimmer gebeurd; wel is er eens een schorsing uitgesproken, maar daar is het bij gebleven.

Eventueel moet men in de calculaties ook rekening houden met de kosten van nieuwe „verstrekkingen” (vormen van medische hulp, bekostigd door de ziekenfondsen). Zo is op 1 oktober 1961 een regeling ingevoerd, volgens welke de ziekenfondsen een bijdrage verlenen in de kosten van verpleging van verplicht-verzekerden en van bejaarden, ingeschreven in de bejaardenverzekering, in verpleeginrichtingen. Deze verstrekking is bedoeld voor patiënten, die niet thuis kunnen worden verpleegd, maar voor wie anderzijds niet de volledige outillage van een ziekenhuis nodig is. Voorlopig is de nieuwe verstrekking van bescheiden betekenis, omdat het aantal verpleeginrichtingen, dat aan de gestelde eisen voldoet, nog gering is en bovendien de vergoeding voorzichtigheidshalve aan nogal stevige beperkingen is gebonden. Zij kan echter bij de verwachte ontwikkeling in de loop van enige jaren van groot belang worden. Zij kan in relatieve zin kostenbesparend werken door beperking van het aantal verpleegdagen op dure ziekenhuisbedden. Maar in absolute zin zal men daar wel niets van merken, wegens de nog steeds stijgende behoefte aan verpleging en behandeling in ziekenhuizen en andere inrichtingen.

Bij de raming van kosten heeft men nog met tal van andere factoren rekening te houden: uitbreiding van het aantal ziekenhuisbedden, toeneming van het aantal spe-

¹⁾ De inkomensgrens voor toelating tot de bejaardenverzekering ligt thans op f. 3.800 's jaars. De inkomensgrens voor de gewone vrijwillige verzekering ligt, evenals de loongrens voor de verplichte verzekering, op f. 8.000 's jaars.

cialisten, het beschikbaar komen van nieuwe geneesmiddelen, het prijsverloop der geneesmiddelen, toenemende belangstelling van de verzekerden voor gebitsverzorging, massage e.d., uitbreiding van de georganiseerde tandheelkundige jeugdzorg enz. Geleidelijk aan nemen de statistieken en de ervaringen, welke men bij het maken van de ramingen kan gebruiken, in aantal en omvang toe. Toch doen zich nog vaak verrassingen voor, prettige of minder prettige, en niet altijd verklaarbaar, zelfs niet achteraf.

Zo is het thans nog niet duidelijk waarom de kosten van ziekenhuisverpleging en specialistische hulp over 1960 niet onbelangrijk beneden de raming zijn gebleven. Misschien heeft het tekort aan verplegend personeel hierbij een rol gespeeld, doch dat is niet meer dan een vermoeden. Misschien ook is het jaar 1959 voor sommige vormen van operatieve hulp een toevallige „uitschieter” naar boven geweest. Wellicht kan later een analyse, met gebruikmaking van thans nog niet volledig beschikbaar statistisch materiaal, op dit punt klaarheid brengen. Het geval wordt hier overigens slechts als voorbeeld genoemd.

Verrassingen kunnen zich uiteraard ook voordoen aan de kant van de inkomsten der verplichte verzekering, omdat de premie in een percentage van het loon is uitgedrukt. De prognose der loonontwikkeling wordt gemaakt in overleg met het Centraal Planbureau, maar zelfs kleine procentuele afwijkingen van de raming van de loonsom betekenen voor de ziekenfondsverzekering tientallen miljoenen gulden meer of minder.

Dit jaar hebben zich in de hele boven beschreven procedure twee opmerkelijke feiten voorgedaan. Ten eerste is voor 1962 het premiepercentage der verplichte verzekering een „punt” (één tiende procent) lager vastgesteld dan het percentage voor 1961, dat 4,9 bedroeg. Voor 1962 is het dus 4,8 (ministerieel besluit van 17 november 1961). Ten tweede heeft de Minister deze beslissing kunnen nemen in volledige overeenstemming zowel met het unanieme advies van de Ziekenfondsraad als met dat van een commissie uit de S.-E.R. In vorige jaren heeft de Ziekenfondsraad vaak tot een iets hoger percentage geadviseerd dan de S.-E.R. Een enkele maal heeft de beslissing van de Minister tussen de twee adviezen in gelegen.

De verlaging van het percentage is de eerste sinds lange tijd. In de oorlogsjaren en de eerste jaren daarna was het percentage 4, hetgeen toen hoger bleek dan ter dekking van de kosten nodig was; enige jaren is het daarom tot 3,8 en zelfs tot 3,6 verlaagd. Maar in 1953 was men al weer op het oorspronkelijke percentage van 4 gekomen en daarna is het cijfer geleidelijk verder gestegen, tot het tot nog toe hoogste percentage van 4,9 over 1961. Het hierbij afgedrukte staatje geeft een beeld van de ontwikkeling. In

de kolom „kostendeekkende premie” is het percentage genoemd, dat volgens na-calcuatie voor een sluitende rekening nodig zou zijn geweest. Verschil tussen de twee percentages kan het gevolg zijn van een onjuist gebleken raming, maar dat is lang niet in alle gevallen de verklaring. Gedurende een aantal jaren is namelijk de premie opzettelijk lager gesteld dan ter dekking van de kosten nodig zou zijn geweest, omdat de reserve te groot werd geacht.

Dat het premiepercentage voor 1962 iets kon worden verlaagd, is niet aan een daling van de kosten der ziekenfondsverzekering toe te schrijven. De cijfers betreffende de uitgaven lopen van jaar tot jaar op. Over 1960 zijn de gemiddelde kosten per ziel (rechtstreeks-verzekerde of gezinslid) voor verplichte en bejaardenverzekering tezamen ²⁾ volgens de thans bekende gegevens f. 83,74; voor 1961 zijn ze op f. 91,49 geraamd en voor 1962 op f. 100,13, voor het eerst een bedrag, dat de honderd gulden overschrijft ³⁾. De raming voor 1962 is, blijkens deze cijfers, bijna negen gulden hoger dan die voor 1961. De post ziekenhuisverpleging, inclusief specialistische hulp in ziekenhuizen met zgn. all-in-tarieven, vergt volgens raming in 1962 ruim f. 34, dat is f. 3 meer dan in 1961. Daarnaast staat dan nog een post van ruim f. 2 voor de nieuwe vergoeding wegens verpleging in verpleeginrichtingen, welke post voor 1961 nog op slechts f. 0,48 is gesteld, omdat de nieuwe verstrekking, zoals reeds is vermeld, eerst op 1 oktober 1961 is ingevoerd. De raming van de post huisartsenhulp is van 1961 op 1962 gestegen van f. 12,30 tot f. 13,20, die van de genees- en verbandmiddelen (inclusief honorering van de apothekers en van een deel der huisartsen voor hun zorg voor de geneesmiddelenvoorziening ten plattelande) van f. 13,44 tot f. 14,76, die van de specialistische hulp (exclusief klinisch-specialistische hulp in all-in-ziekenhuizen) van f. 14,63 tot f. 16,02. Voor de rest zijn de verschillen niet groot.

In de ramingen voor 1962 zijn de gevolgen van de intussen overeengekomen en goedgekeurde herzieningen van de honoraria der medewerkers verwerkt. Zonder die herzieningen, waarin ook kostenelementen zijn betrokken, zou de raming van de posten huisartsenhulp, genees- en verbandmiddelen en specialistische hulp resp. f. 0,86, f. 0,52 en f. 0,64 per ziel lager zijn geweest ⁴⁾. Het totale bedrag, waarmede de kosten der verplichte verzekering en bejaardenverzekering zijn gestegen als gevolg van de bedoelde herzieningen, belooft over 1962 ruim f. 13 mln.

De geraamde toeneming der uitgaven, wegens stijging van het aantal verstrekkingen en de kosten daarvan, is dus aanzienlijk. Van 1961 op 1962 belooft zij voor de wettelijke verzekering, per ziel uitgedrukt, bijna 9 pCt. Voor de verplichte verzekering alleen (dus zonder be-

	Geheven premie	Kosten-dekkende premie	Stand vereveningsfonds per 31 december
1951	3,6	3,8	148
1952	3,8	3,9	146
1953	4	4,1	139
1954	4	4,2	129
1955	4	4,5	97
1956	4,2	4,4	82
1957	4,2	4,3	76
1958	4,4	4,6	57
1959	4,5	4,8	33
1960	4,8	4,7	46
1961	4,9	4,8 (raming)	57 (raming) a)
1962	4,8	4,8 (raming) b)	55 (raming) a) b)

a) Exclusief „openstaande verplichtingen”.

b) Exclusief niet in de kostenraming voor 1962 opgenomen, doch niet onwaarschijnlijk te achten kostenstijgingen, ten bedrage van wellicht f. 5 à 10 mln.

²⁾ De verplichte verzekering en de bejaardenverzekering zijn administratief in vrij sterke mate gecombineerd. Financieel wordt echter na afloop van elk jaar een scheiding gemaakt. Dit is nodig omdat de bejaarden gemiddeld belangrijk meer kosten dan de verplichtverzekerden. De in de tekst genoemde kostencijfers voor 1962 betreffen de twee groepen verzekerden tezamen; die van de verplichte verzekering alleen liggen dus wat lager.

³⁾ Hieruit volgt, dat de totale kosten van de wettelijke verzekering, welke meer dan 6 mln. personen omvat, voor 1962 op het aanzienlijk bedrag van ca. f. 650 mln. worden geraamd.

⁴⁾ Voor de tandartsen is eerst in de tweede helft van november een overeenkomst inzake herziening van het honorarium bij de Ziekenfondsraad aanhangig gemaakt. Dit voorstel is bij het schrijven van dit artikel nog buiten beschouwing gebleven. Grote financiële consequenties zal het niet hebben.

jaardenverzekering) is zij wat kleiner, maar toch altijd nog ca. 7 pCt. per ziel.

De geraamde stijging van de inkomsten zou echter, wederom per ziel uitgerekend, bij gelijkblijvend premiepercentage bijna even groot zijn.

Voorts moest in aanmerking worden genomen, dat de uitkomsten over 1960 enige meevallers te zien gaven (waarover boven al even is gesproken) en dat de raming van de inkomsten over 1961 op grond van nieuwe gegevens vrij belangrijk kon worden verhoogd. Een en ander werkte in de ramingen voor 1962 min of meer door. Zou het percentage 4,9 voor de premie van de verplichte verzekering zijn gehandhaafd, dan zou over 1962 naar raming een overschot zijn verkregen van ruim f. 10 mln., ongeveer evenveel als thans over 1961 wordt verwacht. (Of dit overschot over 1961 inderdaad is verkregen, kan eerst tegen het einde van 1962 worden vastgesteld).

De reserve, welke per ultimo 1959 was geslonken tot f. 33,5 mln., blijkt in 1960 weer met f. 12,5 mln. te zijn toegenomen. Over 1961 komt daar, zoals boven al is gezegd, volgens thans als redelijk te beschouwen verwachting ruim f. 10 mln. bij; als dat het geval is, zal de reserve ultimo 1961 dus f. 56 à 57 mln. bedragen. Een verdere groei wordt over het algemeen niet nodig geacht en een zekere daling geen ramp.

Terloops zij hierbij opgemerkt, dat er al jaren lang een discussie aan de gang is over de wenselijke grootte van de reserve. Veel helderheid heeft die discussie nog niet gebracht; duidelijke normen of richtlijnen blijken op dit punt niet te vinden te zijn. Maar boven de f. 50 mln. wil men toch in het algemeen niet gaan; in de kring van de S.-E.R. denkt men zelfs aan een belangrijk lager bedrag. In elk geval zal het nadelig saldo van ongeveer f. 1½ mln., dat thans over 1962 wordt verwacht of zelfs een wat groter tekort, indien de uitkomsten tegenvallen, geen moeilijkheden veroorzaken.

Het thans in de ramingen neergelegde beeld voor 1962 kan in de loop van dat jaar correcties nodig hebben; dat is zelfs waarschijnlijk. Zo is bij de uitgaven nog geen rekening gehouden met de gevolgen van de door de Regering beoogde huurverhoging, wel daarentegen bij de inkomsten en hier zelfs tot een iets te hoog bedrag (als gevolg van een verschuiving van de ingangsdatum). Wat de gevolgen voor de premie-opbrengst zullen zijn van het dezer dagen tot stand gekomen loonakkoord, is nog niet te zeggen.

Ten aanzien van de uitgaven kan voorts nog worden opgemerkt, dat de begroting geen ruimte biedt voor de gevolgen van een eventuele verhoging van salarissen van het personeel van ziekenhuizen en andere instellingen of andere wijzigingen in de arbeidsvoorwaarden van dat personeel. En er is geen post onvoorziene uitgaven.

Er hangen bovendien nog oude zaken in het ziekenfondswezen, welker afdoening een aantal miljoenen kan kosten. Dit raakt dan echter meer de reserve dan de rekening over 1962.

Hoe dit alles mag uitvallen, het financiële beeld van de verplichte ziekenfondsverzekering is op dit moment stellig

iets gunstiger dan een jaar geleden. Het is echter maar een momentopname; het volgend jaar kunnen er wel weer evenveel tegenvallers te verwerken zijn als er nu meevallers waren. Toch mag nog wel eens worden herhaald, wat schrijver dezes in dit blad al eerder heeft betoogd: de Nederlandse ziekenfondsverzekering slaat, in vergelijking met buitenlandse stelsels van gelijksoortige aard, een goed figuur. Dat geldt zowel als men de zaak beschouwt van de sociale kant (wat krijgen de verzekerden?) als wanneer men speciaal op de financiële aspecten let.

Het is wel zeker, dat ook in de komende jaren de kosten verder omhoog zullen gaan, alleen al als gevolg van de medische vooruitgang en de steeds toenemende behoefte aan medische verzorging. Evenzeer mag men aannemen dat zonder economische terugslagen ook het reële loonpeil zal blijven stijgen, hetgeen enerzijds de inkomsten maar anderzijds ook weer de uitgaven der ziekenfondsen doet toenemen. Hier is dus een wisselwerking. Mede daarom is het niet te voorspellen of de premie in volgende jaren omhoog of omlaag zal moeten gaan.

Naar verwachting zal de commissie uit de S.-E.R., welke zich op verzoek van de vorige Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid en onder leiding van diens voorganger als minister, de heer J. G. Suurhoff, heeft verdiept in de economische aspecten van de verplichte ziekenfondsverzekering, spoedig met haar werkzaamheden gereed zijn. Zij heeft zich onder andere door een groot aantal „hearings” het nodige materiaal verschaft. Haar rapport wordt door velen met belangstelling tegemoet gezien.

In het bovenstaande is in hoofdzaak over de verplichte verzekering gesproken. De premie voor de bejaarden, opgenomen in de bejaardenverzekering, bedraagt in 1961 voor de laagste inkomensgroep (tot f. 2.800 's jaars) f. 0,97 per week, voor de groep der hogere inkomens (tot f. 3.800 's jaars) f. 1,94 per week. (Beide bedragen gelden zowel voor ongehuwden als voor echtparen). Voor 1962 zullen die bedragen resp. f. 1,01 en f. 2,02 zijn.

Bejaarden met een inkomen van meer dan f. 3.800 's jaars kunnen niet in de bejaardenverzekering terecht. Velen van hen zijn in de gewone afdeling vrijwillige verzekering der ziekenfondsen opgenomen; de premie hiervoor moet de kosten dekken (omdat de vrijwillige verzekering niet wordt gesubsidieerd⁵⁾) en is daarom veel hoger dan die van de bejaardenverzekering. Zij is uiteenlopend voor de onderscheidene ziekenfondsen; in 1961 varieerde zij van f. 1,90 tot f. 3,20 per week voor een alleenstaande verzekerde en van f. 3,80 tot f. 6,40 per week voor gezinnen. De vrijwillig verzekerden met lage inkomens zijn en blijven vooralsnog de zorgenkinderen in ons stelsel van ziekenfondsverzekering.

Amsterdam.

J. DE WIT.

⁵⁾ Wel wordt aan enige categoriën van vrijwilligverzekerden een reductie op de normale premie verleend. Hiervoor stelt het Rijk f. 5 mln. per jaar beschikbaar. Dat hiermede slechts een bescheiden mate van hulp kan worden geboden, is duidelijk, als men weet dat de totale premie-inkomsten van de vrijwillige ziekenfondsverzekering thans ca. f. 165 mln. belopen.

(advertentie)

 N.V. SLAVENBURG'S BANK

In Engeland is een officieel rapport verschenen, waarin o.a. uitvoerig aandacht is geschonken aan het zgn. kleine-boerenvraagstuk in dat land, een probleem dat ook in ons land diepgaand is bestudeerd. Dit artikel, dat helaas postuum moet verschijnen — schrijver overleed op 10 december jl. — geeft een samenvatting van het Engelse rapport. Geconstateerd wordt dat er in deze studie veel is, waarin wij de situatie in ons land herkennen. Ook vallen duidelijke verschillen op tussen de Engelse toestand en de onze. De indruk wordt verkregen, dat op de kleine bedrijven in Nederland in doorsnee meer wordt gepresteerd. Ook rijst het vermoeden dat de ontwikkeling van onze kleine boeren groter is. Een veel groter deel heeft landbouwonderwijs genoten en er is meer contact met de voorlichtingsdiensten. Het hulpprogramma, dat thans in Engeland is ingevoerd, lijkt veel op onze steunmaatregelen van kort na de oorlog. Alleen: de Engelse hulp is veel royaler.

Een studie over de Engelse landbouw

Deze zomer verscheen in Engeland het officiële rapport: „Scale of enterprise in farming”¹⁾. Dit rapport verdient onze aandacht, daar het van belang is te weten hoe het vraagstuk van de bedrijfsgrootte, dat hier zozeer in het middelpunt van de belangstelling staat, zich in Engeland voordoet en hoe men er daar tegenover staat.

Na een inleiding, waarin een overzicht wordt gegeven van de nationale betekenis van de Engelse landbouw en van de opzet van het rapport, wordt de ontwikkeling van de landbouw in Engeland in het kort beschreven.

De voedselproductie dekt ongeveer de helft van de nationale behoefte. De landbouwproductie maakt 4 pCt. uit van het bruto nationaal produkt (de kolenmijnen 3,2 pCt. en de ijzer- en staalindustrie 2,5 pCt.). Het aantal bedrijven beneden 20 acres (1 acre = 0,4 ha) is sinds 1885 met 31 pCt. afgenomen, dat van 20—50 acres met 10 pCt. en dat boven de 300 acres met 23 pCt., waartegenover de groep van 50-100 acres is toegenomen met 9 pCt.

De daling van het totaal aantal bedrijven was 19 pCt. De vermindering van het aantal grootste bedrijven wordt gedeeltelijk toegeschreven aan het laten liggen van land voor natuurweide (rough grazing) of herbebossing. Opvallend is dat sinds 1939 slechts weinig verandering in de verdeling naar bedrijfsgrootte is opgetreden.

¹⁾ „Scale of enterprise in farming”. Her Majesty's Stationary Office, London 1961, 110 blz. Het rapport is, onder auspiciën van het Ministerie van Wetenschappen, opgesteld door de subcommissie „Landbouw” van het „National Resources Technical Committee”. Deze commissie is in 1950 ingesteld om te adviseren over de technische problemen van de ontwikkeling, het gebruik en de instandhouding van de natuurlijke hulpbronnen van het Verenigd Koninkrijk.

De landbouwcommissie bestaat uit agrarische deskundigen, veelal hoogleraren en onderzoekers, een enkele praktizerende landbouwer, landbouwdeskundigen van Unilever en van Imperial Chemical Industries, met als voorzitter Sir Solly Zuckerman. Een speciale werkgroep, onder leiding van Prof. W. Ellison, hoogleraar in de plantenteelt aan de Universiteit van Wales, heeft de studie samengesteld. Typierend is, dat ook dank wordt gebracht aan de ambtenaren-leden („official” members), die echter anoniem moeten blijven!

De verdeling was in 1955 (natuurweiden zijn niet meegerekend):

Bedrijfsgrootte in acres	Aantal bedrijven in pCt. van totaal	Aandeel in pCt. van de oppervlakte
0-20	45	4,5
20-100	34	26,5
100-500	20	57,4
meer dan 500	1	11,7

Totaal aantal 369.565
Oppervlakte in acres 24.497.116
De bedrijven van 0-20 acres tellen verder in het rapport niet mee.

Het rapport vervolgt met een beschouwing over de algemene economische aspecten van het landbouwbedrijf met een benadering van het effect van de bedrijfsgrootte op het inkomen, welke voornamelijk gebaseerd is op de uitkomsten van de boekhoudingen van ca. 2.500 bedrijven, samengebracht door „The Farm Management Survey”.

Geklaagd wordt over de schaarste aan gegevens. Door de grote variaties van de cijfers binnen elke groep is het onmogelijk voor kleine groepen betrouwbare gemiddelden te krijgen en bovendien is het trekken van vergelijkingen tussen verschillende lokale groepen zeer gevaarlijk wegens grote regionale verschillen in uitwendige omstandigheden.

In het vierde hoofdstuk worden de aanwending van de arbeid, de kapitaalbehoefte, de vorm van grondgebruik en de invloed van subsidies in verband met het verschil in bedrijfsgrootte bestudeerd, terwijl een apart hoofdstuk is gewijd aan de factor „boer”.

Aan de samenvatting in hoofdstuk VI ontleen wij het volgende.

Efficiency in de produktie.

De kleine bedrijven worden intensiever geëxploiteerd dan de grote; de bedrijven beneden 100 acres brengen bijna de helft van de agrarische produktie van Engeland en Wales voort, terwijl zij slechts 30 pCt. van de cultuur-oppervlakte beslaan. Op de bedrijven beneden 100 acres komt tweederde van het aantal kippen voor, meer dan de

helft van de varkens, bijna de helft van het rundvee, maar slechts een vijfde van de granen.

Om £ 100 aan produkt voort te brengen, is naast de gezinsarbeid evenveel aan kosten nodig op kleine als op grote bedrijven, maar de kleine boer geeft meer uit aan voerkosten en minder aan kunstmest. Wanneer de gezinsarbeid wordt medegerekend, zijn de kleinere bedrijven gemiddeld minder economisch in hun produktie; de totale kosten zijn dan hoger dan de opbrengsten. De eigenlijke oorzaak daarvan is dat de overhead-kosten (in het bijzonder de gezinsarbeid) te hoog zijn vergeleken bij de opbrengsten.

Tot zekere hoogte kan de ondernemer aan deze aan het kleine bedrijf inherente moeilijkheden tegemoetkomen door zijn totale opbrengst te verhogen, maar vele van de thans gebruikelijke methoden om te intensiveren brengen een sterke verhoging van de variabele kosten mee (bijv. krachtvoer). Intensivering, waarmee een hoger inkomen wordt bereikt, vraagt niet alleen veel van de boer als ondernemer en bedrijfsleider, maar ook meer kapitaal.

In de regel hebben bedrijven beneden 50 acres (20 ha), indien niet „gespecialiseerd”, een netto-verlies wanneer de gezinsarbeid volledig in rekening wordt gebracht. De economie van de schaalvergroting, die op grotere bedrijven kan worden geconstateerd, gaat niet verder dan 400 à 500 acres (160 - 200 ha), grote akkerbouwbedrijven mischien uitgezonderd.

Inkomens.

Het gemiddelde netto inkomen van de bedrijven beneden 50 acres (20 ha) bedroeg, de beloning voor de arbeid van de boer inbegrepen, in 1957/58 £ 480. Bedrijven boven 500 acres (200 ha) gaven gemiddeld een inkomen van meer dan £ 3.000 per jaar (steekproef).

De inkomens per oppervlakte-eenheid variëren zeer sterk en zijn afhankelijk van het bedrijfstype. Akkerbouw geeft tweemaal zoveel inkomen per eenheid van oppervlakte dan gemiddeld de rundveehouderij (voor vleesproduktie). Van jaar tot jaar zijn er grote schommelingen bij elk bedrijfstype en bij elke bedrijfsgrootte. Ook binnen bepaalde groepen bedrijven van hetzelfde type en overeenkomende oppervlakte bestaat een zeer grote spreiding van de inkomens. Er zijn voorbeelden van kleine bedrijven waar £ 2.000 netto inkomen per jaar wordt behaald.

Voordelen van grotere bedrijven boven kleinere zijn: grotere partijen bij in- en verkoop, dus betere voorwaarden voor de behandeling. Deze zijn echter niet van overwegend belang. De gemakkelijk meetbare „materiële” factoren als kapitaal, mechanisatie en arbeidsgebruik zijn in het voordeel van de grotere boerderijen, zodat bij dezelfde bekwaamheid van de bedrijfsleider deze bedrijven meer efficiënt zullen voortbrengen. Door grote ondernemersbekwaamheid kan de kleine boer echter de nadelen wel overwinnen.

Arbeid.

Kleine boerderijen met een te lage totale opbrengst door slechte grond, ongunstig klimaat of onvoldoende beheer zijn vrijwel steeds inefficiënt, omdat de arbeid niet aangepast is aan de arbeidsbehoefte. De betreffende boeren kunnen nevenverdiensten gaan zoeken (part-time farming). Op grote boerderijen met loonarbeiders kan men de arbeid beter aanpassen aan de behoefte.

Kapitaal.

Door de grotere intensiteit van de kleine bedrijven behoeven zij meer langlopend en kortlopend kapitaal per

elk aandeel

'Vereenigd

Bezit van

1894'

vormt in

feite een

deskundig

samengestelde

aandelen-

portefeuille

Dit is mogelijk, omdat 'Vereenigd Bezit' een beleggingsmaatschappij is, die de gezamenlijke inbreng van haar aandeelhouders belegt in ca. 200 zorgvuldig geselecteerde fondsen. Zodoende wordt een belang verkregen bij tal van bedrijfstakken in binnen- en buitenland. Elk aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' verschaft U een aantrekkelijk rendement met beperking van risico.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD

BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico.

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

oppervlakte-eenheid. Pachters hebben op kleine bedrijven hogere inkomens dan eigenaren, misschien door selectie van de verpachters, misschien omdat zij minder krap in het bedrijfskapitaal zitten.

De grondprijzen voor kleine boerderijen blijven hoger dan die voor de grotere, hoewel het verschil kleiner is geworden door meer vraag naar grote boerderijen. Niet-economische overwegingen zijn hier in het spel; het is duidelijk dat alleen het bezit van een boerderij op zichzelf reeds op hoge prijs wordt gesteld, ook al kan er weinig op worden verdiend.

Mechanisatie.

Het behoeft geen betoog dat de mechanisatie op grote akkerbouwbedrijven voordeliger is. Toch blijken de werktuigkosten van de kleine bedrijven per produktie-eenheid niet veel hoger te zijn. De kleine bedrijven bereiken dit door: 1. meer veehouderij, waarvoor minder werktuigen nodig zijn; 2. aankoop van tweedehands machines en langduriger gebruik en 3. door meer gebruik te maken van loonwerkers.

Subsidies.

De mate waarin van subsidies wordt geprofiteerd, hangt meer af van de aard van de voortgebrachte producten dan van de oppervlakte van de bedrijven. Toch zijn subsidies voor de kleinere boeren van groter belang, gezien hun laag inkomen.

Ondernemersbekwaamheid.

De eisen die aan de bedrijfsvoering worden gesteld hangen af van de bedrijfsgrootte. De kleine boer heeft een eenvoudiger taak, wat betreft de regeling van de dagelijkse werkzaamheden; hij doet het werk meest zelf en kan op gehuurde arbeid gemakkelijk toezien. De grotere boer is minder in beslag genomen door eigen handenarbeid, maar staat ook verder van het werk af. Aan de andere kant kan hij bijkomende bekwaamheden „kopen” door speciale vaklieden in dienst te nemen.

Maar om een even groot inkomen te verkrijgen moet een boer op een kleiner bedrijf een hogere winst per acre behalen. Daarvoor is een hoge graad van planning en beheer nodig. In het bijzonder gaat het om de beste combinatie van produktiefactoren, want:

1. op een klein bedrijf ontstaat inefficiency doordat eenheden arbeid en werktuigen ondeelbaar zijn;

2. toenemende intensiteit maakt het moeilijker te voorkomen dat de toegevoegde extra kosten sneller stijgen dan de meer-opbrengst (afnemende meer-opbrengsten!);

3. de kleine boer heeft een geringere keuze in mogelijkheden; wanneer de mogelijkheden een extensief gebruik van land meebrengen, zijn zij voor hem ongeschikt.

De technische bekwaamheid van kleine boeren is waarschijnlijk niet geringer dan die van grotere boeren, maar het lijkt wel of kleinere boeren langzamer nieuwe ideeën in toepassing brengen. De gemiddelde hoogte van het inkomen wijst erop dat de bekwaamheid als bedrijfsleider van vele kleine boeren onvoldoende is om de nadelen van het kleine bedrijf te overwinnen.

Vele boeren, zowel grote als kleine, die niet veel presenteren, zijn of weinig geïnteresseerd in grote winsten of hebben een gebrek aan zakelijk inzicht om de mogelijkheden te onderkennen. Dit laatste schijnt meer voor te komen dan gebrek aan technische kennis. De opvoeding en het onderwijs zijn van veel invloed op de instelling ten

aanzien van het boeren en de bekwaamheid om een bedrijf te leiden. De meeste kleine boeren hebben weinig gelegenheid gehad voor een goede landbouwopleiding en voor landbouwonderwijs, waardoor zij vaak beperkt zijn in ambitie en kijk op de mogelijkheden.

Het kleine-boerenvraagstuk.

De studie wordt in hoofdstuk VII afgesloten met een eindbespreking van het kleine-boerenprobleem, die wij hier grotendeels overnemen.

De stijging van het inkomen buiten de landbouw leidt niet tot een overeenkomstige vergroting van de vraag naar landbouwproducten, terwijl de produktie daarvan de neiging heeft sterker toe te nemen. Het wordt daardoor steeds moeilijker de landbouwersinkomens gelijke tred te doen houden met die in de andere bedrijfstakken.

In de landbouw, anders dan in de industrie, werken sociale factoren tot op zekere hoogte tegengesteld aan de economische krachten, waardoor het bedrijfsgroottepatroon van boerenbedrijven zich maar langzaam aan economische veranderingen aanpast.

Het kleine-boerenvraagstuk wordt ook voor Engeland een groot probleem genoemd. De meeste boerderijen zijn klein; bovendien hebben zij nog een groter aandeel in de nationale produktie dan met hun oppervlakte overeenkomt, in het bijzonder wat betreft de veeteeltproducten. Het kleine-boerenvraagstuk is dus een groot sociaal zowel als economisch probleem.

De totale kosten per eenheid produkt blijken op kleine bedrijven gewoonlijk meer te bedragen dan op de grote, indien de arbeid van de boer in rekening wordt gebracht. Rekent men de gezinsarbeid niet, dan zijn de totale kosten per eenheid produkt vrijwel gelijk. Dit betekent dat een kleine boer als beloning voor zijn arbeid, bedrijfsleiding en kapitaal weinig of niet meer dan een landarbeidersloon ontvangt.

Dit komt slechts ten dele door de kleine bedrijfsoppervlakte. Waarschijnlijk zijn de belangrijkste oorzaken ten eerste het moeilijk tot stand brengen van een juiste en efficiënte interactie tussen arbeid, werktuigen en bedrijfskapitaal en ten tweede de bedrijfsleiderscapaciteiten. Deze capaciteiten zijn — zoals gezegd — op hun beurt beïnvloed door opleiding en onderwijs.

Er zijn twee oplossingen voor het kleine-boerenprobleem naar voren gebracht. De ene is de vermindering van het aantal bedrijven en vergroting van de gemiddelde oppervlakte. De andere is de economische doeltreffendheid op te voeren tot een peil waarop de bedrijven een voldoende inkomen opleveren, zonder het totale aantal te verminderen.

De schrijvers hebben aangetoond dat de bedrijfsgrootte van grote invloed is op de resultaten en dat deze afhankelijk zijn van de technische vooruitgang en verbetering van de capaciteiten van de bedrijfsleiders. Reorganisatie is daarom blijvend nodig en om dit mogelijk te maken is een grotere soepelheid in het patroon van de landbouwvoortbrenging van levensbelang. Dit is niet alleen een kwestie van verandering van de bedrijfsgrootte, ofschoon dit wel het belangrijkste is. Ook de verkaveling en de gebouwen moeten zich aanpassen aan nieuwe technische verbeteringen en veranderingen in de kostenstructuur.

Er is nog weinig aandacht besteed aan de optimale indeling van bepaalde bedrijfstypen en bedrijfsgrootten, maar het lijkt of hervorming van de kleine bedrijven de grootste moeilijkheden meebrengt, want: 1. de kosten per eenheid produkt zullen groter zijn; 2. de verliezen tijdens

de reorganisatie kunnen te groot zijn en 3. het kleine bedrijf heeft minder mogelijkheden.

Verder bleek dat vergroting van de efficiency van kleine boerderijen, in tegenstelling tot de grotere, in de eerste plaats tot opvoering van de produktie door intensivering voert. Maar uitbreiding van de voortbrenging van produkten waarnaar geen vraag is, is geen oplossing, vooral niet wanneer de kosten ook nog toenemen.

Technische verbeteringen kunnen de kleine boer helpen, wanneer deze de opbrengst verhogen zonder de kosten te vermeerderen of wanneer zij de kosten verminderen. Maar zij behoeven niet per se zijn concurrentiepositie tegenover de grotere bedrijven te verbeteren, aangezien ook deze de verbeteringen kunnen toepassen. Zelfs worden zij op de grotere boerderijen vaak eerder in toepassing gebracht.

Beide richtingen om een oplossing te vinden, dus zowel de reorganisatie (bedrijfsvergroting) als de verbetering van de efficiency, ontmoeten vele praktische bezwaren. Bedrijfsvergroting en vermindering van het totale aantal bedrijven gaat slechts langzaam. Pogingen tot versnelling van het proces geven aanleiding tot ernstige sociale problemen. Ook is het niet realistisch verbeteringen te verwachten door plotselinge opvoering van de bedrijfsleidersbekwaamheden van de gemiddelde kleine boer.

Voor zover informatie beschikbaar is over de instelling en de beweegredenen van de kleine boer, zijn ontvankelijkheid voor nieuwe ideeën en zijn bereidheid om extra risico en zorgen te accepteren, leidt deze tot de conclusie dat de problemen van opleiding en overtuiging wellicht zijn onderschat. Hier moet nog veel meer onderzoek naar worden gedaan. Men gaat er veelal van uit dat het kernprobleem gebrek aan technische kennis is en dat, wanneer de boer de nodige kennis heeft en aan het nodige kapitaal wordt geholpen, de oplossing in zicht is. Daarbij gaat men ervan uit dat het streven van de kleine boer steeds in de eerste plaats wordt beheerst door de wens naar een maximale winst en dat hij daarvoor het nodige risico wil nemen.

Het staat niet vast dat de beide richtingen, waarin een oplossing wordt gezocht, steeds onverenigbaar zijn. Er is een zeer grote variatie van bedrijfstypen, bedrijfsgrootteklassen en van boeren, wat betreft hun instelling en bekwaamheid. Voor het gemak zouden drie klassen kleine bedrijven kunnen worden onderscheiden:

1. de economische ondernemingen. Deze worden intensief gedreven en beschikken meestal over beter land. Aangenomen mag worden dat de boeren vooral worden geleid door het streven naar winst;

2. boerderijen die door slechte omstandigheden geen redelijk inkomen kunnen opleveren (kwaliteit van de grond, ligging, e.d.). Dit zijn geen levensvatbare bedrijven;

3. de bedrijven die goede voorwaarden genieten, doch door een onvoldoende peil van bedrijfsvoering niet zo efficiënt werken als mogelijk is. Dit zijn de potentieel levensvatbare bedrijven.

De eerste groep vormt geen probleem. Als deze boeren hulp en advies behoeven zullen zij deze wel weten te krijgen. Voor de tweede groep zal financiële hulp van weinig nut zijn. Voor hen is bedrijfsvergroting of nevenverdienste de enige oplossing. Algemeen is men het erover eens dat deze groep geen aparte financiële steun moet krijgen. Uit nationaal oogpunt zou dit namelijk verspilling betekenen, welke op de duur ook voor de boeren zelf weinig zou uitrichten. Het zou de boerenzonen en andere gegadigden in een onjuiste richting voeren. Onbeslist is de vraag, of samen-

smelting van bedrijven financieel aangemoedigd moet worden. Eerst moet de omvang van dit vraagstuk en zijn sociale betekenis worden onderzocht.

De grootste moeilijkheid vormt de groep „potentieel levensvatbare bedrijven”. Het „Government's programme of assistance to small farmers” voorziet in essentiële, financiële en technische hulp welke, als er gebruik van wordt gemaakt, de betreffende boeren in staat stelt hun voortbrenging economischer te doen plaatsvinden. Het uiteindelijk succes hangt af van de bekwaamheid van de boeren om van de geboden hulp gebruik te maken, hetgeen weer bepaald wordt door ten eerste hun opvattingen en hun ambitie en ten tweede hun capaciteiten om nieuwe methoden te leren en de noodzakelijke ondernemerszin aan te kweken. Wanneer deze groep groot is zal er een grote behoefte bestaan aan adviezen over bedrijfsorganisatie en bedrijfsbeheer, speciaal aangepast aan de kleine bedrijven.

Technische en bedrijfseconomische opleiding.

De behoefte aan een goede opleiding in de techniek en in de bedrijfsvoering neemt voor alle boeren toe, omdat de landbouwproduktie ingewikkelder wordt. De grote boeren kunnen zich beter ontwikkelen, omdat zij niet zo sterk door handenarbeid in beslag worden genomen. Toch zijn de eisen, die aan de kleine boer gesteld worden, even groot zo niet groter, omdat hij intensief moet boeren. Zoons van kleine boeren kunnen niet zo gemakkelijk een jaar van het bedrijf gemist worden als zoons van grote boeren. Daarom is de mogelijkheid om velen naar de landbouwscholen te krijgen niet erg veelbelovend, en lijken tijdelijke cursussen beter. Er komen weinig jongens met een hogere landbouwopleiding op de boerderij terecht, zodat deze weg om de moderne methoden direct op de bedrijven in te voeren, niet op grotere schaal gevolgen heeft.

De boerderijen gaan in overwegende mate van vader op zoon over, ongeacht hun bekwaamheden. Door ongelijke wedijver komen de bekwaamste mensen dus ook niet op de bedrijven, als zij geen aanspraken bezitten.

Specialisatie.

Grote investeringen, nodig op kleinere bedrijven, maken de bedrijfsvoering moeilijker. Door beperking van het aantal bedrijfstakken kan deze worden verlicht. Een bezwaar hiervan is dikwijls vooral de behoefte aan veel kapitaal.

Niet levensvatbare bedrijven zullen hoe langer hoe meer achterop raken, evenals de bedrijven van hen, die niet over voldoende capaciteiten beschikken om van het programma voor hulpverlening te profiteren. Extra hulp voor deze groepen, gegeven op sociale overwegingen, moet overeenkomen met het nationale belang, dat vergt dat de landbouw zich aan de toekomstige eisen moet aanpassen.

Deze hulp zou dus niet moeten bestaan uit het verlenen van subsidie, wisselend naar het inkomen, of uit andere maatregelen om de niet levensvatbare bedrijven overeind te houden. Beter is een vorm waarin zij, die dat wensen, worden geholpen om de landbouw te verlaten.

De oplossing van het vraagstuk van de niet levensvatbare bedrijven brengt vele sociale en economische moeilijkheden met zich, vooral omdat velen tevreden zijn met een landbouwersbestaan met een lager inkomen dan van een landarbeider, zelfs al weten zij dat hun positie eerder nog slechter dan beter zal worden. Omdat zij het land weinig

schade berokkenen, heeft het niet veel zin hen ertoe te brengen, het boerderijtje op te geven, maar zij kunnen redelijkerwijs niet verlangen dat zij langdurig financiële steun van de rest van de gemeenschap ontvangen.

Veel is er in deze studie, waarin wij onze situatie herkennen. Ook vallen er duidelijke verschillen op tussen de Engelse situatie en de onze. Wij krijgen bijv., gezien het behaalde inkomen ondanks grotere subsidies en meer prijzensteun in Engeland, de indruk dat op onze kleine

bedrijven in doorsnee meer wordt gepresteerd. Ook is vermoedelijk de ontwikkeling van onze kleinere boeren groter. Een veel groter deel heeft landbouwonderwijs genoten en er is meer contact met de voorlichtingsdiensten. Door de kleine-boerendienst, die hier reeds in de crisisjaren is begonnen, werd ook met de kleine boeren contact verkregen. Het hulpprogramma, dat thans in Engeland is ingevoerd, lijkt veel op onze steunmaatregelen van kort na de oorlog. Alleen: het is veel royaler!

's-Gravenhage.

Ir. H. VONK.

Internationale coördinatie der economische politiek

Dit jaar fungeerden Dr. J. J. Polak, Prof. S. Posthuma en Ir. H. Vos als preadviseurs voor de jaarvergadering van de Vereniging voor de Staathuishoudkunde. Zij werden geconfronteerd met het vraagstuk van de internationale coördinatie der economische politiek dat door het bestuur in vele, zeer vele deelproblemen werd gedifferentieerd. Het verrast niet dat niet alle facetten een evenredige aandacht kregen. De vraagstelling van de onderlinge en internationale verenigbaarheid van de doelstellingen van redelijke prijsstabiliteit (P), volledige werkgelegenheid (FE), een voldoende mate van groei en van betalingsbalansevenwicht (BB)¹⁾ werd aldus door Dr. Polak in zijn preadvies op snelle wijze afgedaan. Hij meende namelijk reeds na een summier formeel betoog tot een bevestigend antwoord te kunnen komen. Zijn mededeling dat de noodzaak tot internationale coördinatie van actie niet zo zeer voortvloeit uit onverenigbaarheid van genoemde doelstellingen zou na een meer dan formele bewijsvoering met meer vreugde zijn begroet. Voorts beperkte inleider de probleemstelling tot de industriële landen, hetgeen overigens algemeen werd nagevolgd.

Internationale coördinatie acht hij wel nodig voor het voorkomen van overmatig gebruik van instrumenten. Terrecht wijst hij hierbij op het betrekkelijke onderscheid tussen doel en middelen. Zo worden stabiele wisselkoersen algemeen als een belangrijk intermediair doel aanvaard. Dit impliceert evenwel een verwerping van BB als economisch doel. Dr. Polak betreurt dit niet, doch beschouwt tijdelijk tekorten en overschotten op de betalingsbalans als waardevolle middelen tot verwezenlijking van de nationale prijs- en werkgelegenheidsdoelstellingen in een dynamische wereld. Na een beschouwing over de feitelijke naoorlogse ontwikkeling komt hij tot de conclusie dat het in de industrielanden mogelijk is gebleken de betalingsbalansmoeilijkheden op te vangen zonder zeer grote offers ten laste van prijsstabiliteit en werkgelegenheid.

Als operatiegebieden voor een succesvolle gecoördineerde actie noemt hij die van wisselkoersen, douanetarieven en als perspectief die van discontotarieven. Overigens ontkenkt hij het bestaan van een „onbegrensde” behoefte aan coördinering van nationale actie. De naar metafysica riekende terminologie „niet onbegrensd” licht hij toe met

¹⁾ Deze symbolen ontlent wij aan het preadvies van Prof. Dr. G. M. Verrijn Stuart voor de Accountantsdag. In dit advies werd de onderhavige consistentie uitvoerig behandeld (zie „E.-S.B.” van 4 oktober jl.).

de constatering dat de economische moeilijkheden in de laatste jaren hoofdzakelijk binnenlandse oorzaken hebben gehad. Inleider is sceptisch t.o.v. het nuttig effect van het aanvaarden van internationale verplichtingen ten behoeve van „full employment”, prijsstabilisatie en groei. Negatief staat Dr. Polak t.o.v. behoefte aan een mogelijkheid van een internationale loonpolitiek in deze tijd, zoals deze door Prof. Posthuma, in harmonische coördinatie met Dr. Holtrop en Dr. Kessler, wordt bepleit.

Dit preadvies besluit met een hoofdstuk over het I.M.F., waarvoor evenwel ook tot Prof. Bosmans verwondering het veel ruimere begrip van „het internationale monetaire stelsel” als titel is gebruikt. Inleider karakteriseert de functie van het I.M.F. als „bestuurde” opvolger van de „automatische” gouden standaard. Opvallend is Dr. Polaks reductie van het internationale liquiditeitsprobleem tot een veel geringere urgentie dan aan dit „excessief populaire vraagstuk” gemeenlijk wordt toegekend.

Prof. Posthuma's preadvies vangt aan met een algemene beschouwing over doelstellingen en middelen. Het is niet toevallig dat hierbij het systeem van vaste wisselkoersen het eerst ter sprake komt. Aan dit systeem wordt namelijk in zijn preadvies in een afzonderlijk hoofdstuk zijn credo gewijd. Inleiders opmerkingen over de verenigbaarheid van doelstellingen impliceren verwerping van Dr. Polaks luchtig formalisme ter zake. Hoewel in abstracto bij voldoende instrumenten alle partiële doeleinden kunnen worden gerealiseerd, zijn de werkelijke mogelijkheden hiermede niet in overeenstemming. De beschikbare instrumenten zijn nu eenmaal politiek, staatsrechtelijk en institutioneel beperkt. Belangrijk is inleiders mening dat bij de te voeren politiek rekening moet worden gehouden met het doelstreven in de partnerlanden.

Stabiele wisselkoersen worden door Prof. Posthuma als een onmisbare voorwaarde voor een vrij internationaal goederen- en betalingsverkeer en voor een optimale productie-opbouw beschouwd. Ook na erkenning van het uit stabiele koersen voortvloeiende gevaar van ex- en import van inflatoire en deflatoire tendenties in bepaalde situaties blijft inleider dit systeem als hoeksteen van het monetaire gebouw aanvaarden. Hierna onderwerpt hij de doelstellingen aan een nadere beschouwing. T.o.v. P is de conclusie niet optimistisch. In een samenleving, waarin nieuwe produkten aan de orde van de dag zijn, zal een kredietexpansie, die een evenwichtige groei bevordert, de indexcijfers van de kosten van levensonderhoud doen stij-

gen. In hoeverre een hiertegen gerichte restrictieve financiële politiek het groeitempo zal drukken hangt samen met de mate van ondernemerselán, waarbij inleider kennelijk vooral denkt aan de grootte van des ondernemers „frustratie-zak”.

Wat BB betreft zal bij een verschillend tempo van produktiviteitsstijging en vrijwel parallel lopende prijsindices het evenwicht worden verstoord. Evenwichtsherstel zonder wisselkoersverandering moet dan geschieden door maatregelen, die de kostenverhoudingen beïnvloeden. Financiële en monetaire maatregelen tot evenwichtsherstel in de kostenverhoudingen leiden evenwel tot werkloosheid en de depressie. Voor zover loonsverlagingen sociaal-politiek onmogelijk zijn, kan men derhalve het evenwicht alleen herstellen door (verdere) loonstijgingen in het deficitland te doen achterblijven bij (verdere) loonstijgingen in het surplusland.

Belangwekkende opmerkingen worden gewijd aan het economisch klimaat van verschillende landen. Na twee monetaire instortingen in één generatie is West-Duitsland geneigd een financiële en monetaire politiek te voeren die niet méér expansief is dan nodig voor het bereikbare groeitempo. Merkwaardigerwijze heeft het achterblijven van de groei van de totale liquiditeitenmassa bij die van het nationaal produkt noch de groei, noch een economische overexpansie verhinderd ²⁾. Daarentegen is in Groot-Brittannië de aandacht in de eerste plaats gericht op het handhaven van hoge werkgelegenheid.

T.o.v. compenserende internationale kredietverlening waarschuwt hij voor vertraging van fundamenteel herstel in de ontvangende landen. (Na de vergadering is in deze geest een overeenkomst ter versterking van de middelen van het I.M.F. gesloten). Wat de gewenste organen voor een mondiale coördinatie van de economische politiek betreft, acht Prof. Posthuma de problematiek nog te zwevend. Wel bepleit hij een pragmatische aanpak en het prijsgeven van verouderde negentiende eeuwse soevereiniteitsopvattingen. De voorwaarden voor coördinatie vat hij als volgt samen: A: uitbreiding van beschikbare instrumenten bij die van doelstellingen, doch binnen de grenzen van gewenste vrijheden en B: geen beperking tot financiële en monetaire middelen, die spoedig tot doorkruising van elkaars politiek leiden en te enen male onvoldoende zijn. Deze middelen leiden namelijk bij een correctie ex-post van een onbeheerste kostenontwikkeling tot werkloosheid en minder groei.

De meeste aandacht aan de verenigbaarheid van doelstellingen wordt besteed in het preadvies van Ir. H. Vos. Na te hebben geconstateerd dat er nog weinig beschouwingen zijn over dit vraagstuk, analyseert hij de na-oorlogse ervaring ter zake. Zowel in ons land als in andere Westerse landen blijkt een zekere tegenstelling te bestaan tussen de eisen van expansie/werkgelegenheid en die van prijs/muntstabilisatie. Het ontbreken van P vormt hierbij veelal de dissonant. Toch meent inleider, zeer optimistisch, dat althans de mogelijkheid van verenigbaarheid van doelstellingen is aangetoond.

²⁾ O.i. is deze constatering geen versterking van Prof. Zijlstra's verweer in de Tweede Kamer tegen Prof. Witteveens kritiek op zijn begroting.

Met een hoog niveau van werkgelegenheid als veronderstelling onderzoekt Ir. Vos de verenigbaarheid van prijzen en valutastabilisatie. Hierbij concludeert hij tot inconsistentie bij verschillen in graad van expansie en van exportstructuur. Deze inconsistentie manifesteert zich in de laatste jaren in het verschillende expansietempo in verschillende Westeuropese landen enerzijds en in de Verenigde Staten en Canada anderzijds. Interessant is inleiders opmerking dat de te verwachten produktiviteitsnivellering tussen deze twee gebieden zal leiden tot een structureel dollaroverschot, indien in beide ruimten wordt gestreefd naar P en de valutaverhoudingen bevroren blijven.

Inleider acht een hoog peil van werkgelegenheid met prijsstabilisatie feitelijk onverenigbaar, waarbij expansie wederom is vooropgesteld. Dit vloeit voort uit inflatie-elementen aan de vraagzijde, zowel t.o.v. het arbeiders-, als van het ondernemersinkomen. Het mechanisme in de loonsector — de loon-looneffecten — en het mechanisme in de prijzensector versterken dat element. In dit kader wordt de voorkeur gegeven aan stijgend inkomen bij gelijke prijzen: boven gelijk inkomen bij dalende prijzen. Deze voorkeur is gebaseerd op het voorkomen van een deflationaliteit en op grotere verbruiksstimulering (een variëring van de sinds Keynes veelbesproken „geldilluzie”, bij Ir. Vos met name in de verbruikerspsychologie). Andere opvallende opmerkingen betreffen de bestrijding van de stelling dat inflatie ontstaat „zodra de loonstijging uitgaat boven de produktiviteitsstijging”. Een zodanige discrepantie acht inleider tevens heilzaam tegen te grote investeringsfluctuaties. Voorts meent hij dat de gedifferentieerde loonpolitiek een groter loon-looneffect meebrengt dan de geleide loonpolitiek.

Ir. Vos waagt het t.o.v. de vraagstelling van de concrete inhoud der doelstellingen met kwantitatieve antwoorden te komen. Aanknappende bij een stijging van 40 pCt. van het nationaal inkomen (in volume en per hoofd) in de laatste 10 jaar in ons land, stelt hij als streefpercentage 3 à 4 p. j. (gemeten over langere tijdvakken). Andere landen kunnen evenwel andere percentages prefereren. Dit geldt bijv. voor Italië, dat voorshands voor werkloosheid een ongunstiger streefcijfer dan in overig Europa moet hanteren. Voor Europa lijkt Ir. Vos een cijfer van 2 pCt. haalbaar. Uitgaande van een autonome stijging van 15 pCt. van de „consumers prices” in Nederland in 10 jaren wordt een streefcijfer van 10 pCt. voor zo'n periode reeds zeer waardevol geacht. Na het bovenstaande is het niet verrassend dat in de beschouwing over de rangorde der doelstellingen werkgelegenheid en expansie in eerste instantie hoger worden aangeslagen dan prijzen en valutastabiliteit. In de paneldiscussie vatte Prof. Hartog dit samen met de uitspraak: „Zoek eerst de groei en al het andere zal U worden toegeworpen”, welke prioriteit Prof. Hartog overigens te rigouzeus achtte.

T.a.v. de organisatorische structuur bepleit inleider dat o.a. de O.E.S.O.-staten voor perioden van 5 of 10 jaren voor de vier doeleinden (FE, P, BB en groei) richtlijnen gaan opstellen en uitwerken. Periodieke consultatie, bijv. eens per halfjaar, wordt aanbevolen. Wat de aard van de organisatorische structuur voor een mondiale economische politiek betreft, worden die van het „G.A.T.T.”, de Wereldbank en het I.M.F. ongeschikt geacht. Men zal naar andere organisaties moeten omzien. Bij de beoordeling van minder omvattende verbanden is t.o.v. de E.E.G. o.a. het pleidooi voor een „adequate gemeenschappelijke conjuncturele en monetaire politiek” nog opmerkenwaard. Een

schaduwzijde van een grotere markt is namelijk een krachtiger voortplanting van conjunctuurschommelingen.

Rij van critici.

Nadat *Ir. Keus* met een Röpkiense bril op, naast en tussen de regels had gelezen, betrad een aantal professoren het spreekgestoelte. *Prof. Bosman* zag t.o.v. prijzenstabiliteit meer kansen dan *Prof. Posthuma* (prijzen van industriële producten kunnen dalen) en kende aan deze doelstelling een grotere prioriteit toe dan *Ir. Vos*. Aan laatstgenoemde werd een toelichting gevraagd op diens begrip werknemersaandeel, met welk begrip deze preadviseur de mogelijkheid beredeneerde van een de produktiviteitsstijging overtreffende loonstijging zonder inflatie. Voorts achtte *Prof. Bosman* de motivering van *Ir. Vos* voor diens voorkeur voor het samengaan van stijgende inkomens en stabiele prijzen niet sterk.

Prof. Wijnholds critiseerde eveneens *Ir. Vos*, wiens vrees voor een deflationaliteit werd herleid tot wat hij kennelijk als een jaren dertig neurose aanmerkte. De nu heersende inflationaliteit belemmert de produktiviteit. Overigens sprak deze criticus zich niet expliciet uit voor het jaren dertig masochisme waarbij werkloosheid een onvermijdelijke en heilzame kastijding is door een wrede, meer metafysisch dan positief wetenschappelijk bepaalde, „economische natuur”. Met consultatie in internationaal verband had *Prof. Wijnholds* geen gelukkige ervaring: de „big brothers” hebben het grootste woord.

Prof. Tinbergen betreurde het dat de problematiek werd beperkt tot de rijke landen waardoor het belangrijkste aspect niet tot zijn recht kwam. Voorts wees hij erop dat economen de overheidsbesluiten niet alleen als data moeten beschouwen. Ter zake van instrumenten van economische politiek was hij het eens met *Dr. Polaks* visie dat het netto effect van alle genomen maatregelen belangrijk is. Toch handhaafde hij tegen diens kritiek dat een zekere centralisatie nodig is en wel van bepaalde groepen van instrumenten. In aansluiting op de kritiek van *Ir. Vos* op lacunes in internationale organen, o.a. inzake de conjunctuurpolitiek, pleitte spreker voor een regeling van de financiële politiek, waarbij o.a. de doelmatigheid van leningsvormen ten behoeve van de ontwikkelingsgebieden moet worden herzien. T.o.v. deze gebieden achtte hij stabilisatie van grondstoffenprijzen nodig. Tegenover *Prof. Posthuma's* voorkeur voor vaste wisselkoersen schaarde *Prof. Tinbergen* zich aan de zijde van *J. E. Meade*. Ten slotte voerde hij een pleidooi voor internationale planning op lange termijn, o.a. ten behoeve van het onderwijs en marktanalyse.

T.a.v. wisselkoersen, de functie van het I.M.F. en het internationale liquiditeitsprobleem was *Prof. Verrijn Stuart* resp. niet pro-Meade, bepleitte hij overname van de vroegere functie van de City van Landen door het I.M.F. en toonde hij zich over het liquiditeitsprobleem meer bezorgd dan *Dr. Polak*. *Dr. Kessler*, die zich voornamelijk met *Dr. Polaks* preadvies bezig hield, verdedigde de wenselijkheid van een internationaal gecoördineerde loonpolitiek. Ook al fungeert BB op korte termijn niet als doel, op lange termijn is dit anders. En het zijn veelal kostendispariteiten, aan dat betalingsbalansmoeilijkheden ten grondslag liggen. T.o.v. *Ir. Vos* waarschuwde hij voor vooropgezette normen voor economische groei, waarvan de determinanten nog te weinig bekend zijn.

Prof. Witteveen richtte zijn kritiek vooral tegen *Prof. Posthuma*. De uitspraak van diens medestander (*Dr. Kessler*) ter zake van vaste wisselkoersen, namelijk dat het

einde hiervan tevens het einde van alle internationale coördinatie zou betekenen, noemde *Prof. Witteveen* wel aardig, doch niet juist. Bij structurele betalingsbalansstorings moet een keuze worden gedaan tussen herziening van wisselkoersen of het toelaten van meer inflatie, resp. deflatie. Spreker was in deze samenhang niet gelukkig met *Prof. Posthuma's* advies aan een surplusland als West-Duitsland een inflatoire aanpassing tot stand te brengen. Hij adviseerde het revaluatie-effect, dat tot zijn verwondering niet door *Prof. Posthuma* was vermeld, af te wachten. Niet alleen zou de door *Prof. Posthuma* voorgestane loonpolitiek in de surplus- en deficitlanden resp. de inflatoire en deflatoire tendenties versterken doch een zodanige loonpolitiek is nog geen hanteerbaar instrument. Zelfs in Nederland voldoet de loonpolitiek tot dusver niet aan de gestelde doelstellingen.

Replieken.

Interessant in *Dr. Polaks* repliek was zijn nadere beschouwing over functie en betekenis van de internationale liquiditeit. Hij zag een essentieel verschil tussen liquiditeit in nationale en internationale zin. In de eerste betekenis betreft het liquiditeit in de letterlijke zin des woords, waarbij het als betaalmiddel van de een naar de ander vloeit. Internationale liquiditeit is daarentegen niet ingebed in een stelsel van communicerende vaten, doch wordt aangehouden als salderingsmiddel. Inleider acht het dan ook onjuist inflatie en deflatie te willen bestrijden door hervorming van het internationaal monetair systeem. Het probleem is niet het al dan niet vergroten van de internationale liquiditeit, doch mobilisatie hiervan overeenkomstig de behoefte.

Prof. Posthuma bleef standvastig tegen *Prof. Witteveens* stormloop op zijn voorkeur voor vaste wisselkoersen, die hij beschouwt als een noodzakelijke voorwaarde voor een zinvolle liberalisering. Overigens relativeerde hij zijn standpunt enigermate door herziening van wisselkoersen te willen aanvaarden in bijzondere omstandigheden zoals het voorkomen van een grote werkloosheid als gevolg van een deflatoire aanpassing. Evenmin deelde inleider *Prof. Witteveens* mening dat een continue mondiale inflatie voortwoekert. T.a.v. *Prof. Bosmans* kritiek meende *Prof. Posthuma* dat door de sterke toename van de arbeidsintensieve produktie enige stijging van de kosten van levensonderhoud onvermijdelijk is, hetgeen hij niet alarmerend vond. Inzake de internationale liquiditeit sloot hij zich aan bij *Dr. Polak*. Gezien de samenhang met de politieke soevereiniteit is een internationale centrale bank voorshands een utopie.

Als laatste spreker van een langdurige vergadering beperkte *Ir. Vos* zich tot enkele slotwoorden. Zijn voorkeur voor een politiek van stabiele prijzen met stijgende inkomens lichtte hij nog eens toe. Met *Prof. Tinbergen* en *Prof. Verrijn Stuart* wenst hij op internationaal niveau meer unificatie, te onderscheiden van coördinatie. Wegens verhindering van *Prof. Bosman* voor dit gedeelte van de vergadering en de gecompliceerdheid van het probleem, kon *Ir. Vos* het begrip werknemersaandeel niet in dit kader toelichten.

De paneldiscussie.

Ondanks *Prof. de Wolffs* voorzitterstechniek wreekte de wijdlopijge probleemstelling zich ook in de paneldiscussie, waaraan voorts werd deelgenomen door *Prof. Hartog*, *Mr. Van Lennep*, *M. Kohnstamm*, *Prof. Kymmell* en de drie pre-

adviseurs. Nadat Mr. Van Lennep op verzoek een wijze zien adviseer over de vraagstelling weergaf, werd getracht een gedachtenwisseling tot stand te brengen. Markante elementen hiervan waren Prof. Posthuma's kwalificatie „kinderachtig” voor het onlangs overeengekomen gekwantificeerde streefpercentage inzake de economische groei van de O.E.S.O.-landen en Dr. Polaks zeer bondige antwoorden. Diens trappistenwijgzaamheid werd opgegeven nadat de heer Kohnstamm het irenisch gemediteer plotsklaps verbrak door alarmistisch geluiden over de actuele moeilijkheden met de Amerikaanse dollar. Dr. Polak stelde de vergadering gerust met een verwijzing naar de, inmiddels tot stand gekomen, overeenkomst inzake versterking van de middelen van het I.M.F. T.a.v. de feitelijke ontwikkeling naar internationale coördinatie bracht Mr. Van Lennep opwekkende geluiden over resultaat en nut van het geheime overleg dienaangaande. De parlementariër Ir. Vos was uiteraard minder gelukkig met deze geheimzinnigheid. M. H.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Zowel wanneer de geldmarkt rijk van middelen is voorzien als wanneer juist schaarste de situatie kenmerkt, daalt de activiteit ter markt aanmerkelijk. Deze algemene stelling blijkt in de laatste weken wederom op te gaan. De te goeden der banken bij De Nederlandsche Bank bewegen zich, ook zelfs tijdens de novemberultimo, aanmerkelijk boven het verplichte minimum, hetgeen niet anders kan betekenen, dan dat de markt ruim is. Al het callgeld, dat de markt voor daggeldleningen kon gebruiken is uitgezet en nog is er geld genoeg in de bankkassen. Nu moet men bedenken, dat december een moeilijke maand is voor de banken, reden waarom men altijd voor enige extra-kas poogt te zorgen. De feestdagen doen de behoefte aan chartale liquiditeiten sterk stijgen. In de laatste weken vinden omvangrijke verschuivingen plaats, omdat velen met zo fraai mogelijke balansen te voorschijn wensen te komen. Deze bewegingen behoeven weliswaar de fundamentele positie van de markt als geheel niet aan te tasten, doch het is niet zeker dat de uitgaande en ingaande kasstroom per instelling altijd gelijk is. Voor zover het gaat om een stroom die zich naar de Schatkist richt, is er sprake van een verkrapping.

Kapitaalmarkt.

De groei in de beleggingen der levensverzekeringmaatschappijen blijft aanhouden. Uit de volgende cijfers over de eerste drie kwartalen van 1959, 1960 en 1961 blijkt dit zeer duidelijk, nl. resp. f. 497 mln., f. 535 mln. en f. 585 mln. toeneming. Zoals men ziet is dit zelfs een progressieve stijging. Weer gerekend over dezelfde drie kwartalen ligt het cijfer in 1960 f. 38 mln. boven de toeneming van 1959, in 1961 f. 50 mln. boven het cijfer van 1960. Wanneer wij de ontwikkeling over een wat langere periode nagaan blijkt de onderhandse markt wel in het bijzonder in de belangstelling van de levensverzekeringmaatschappijen te staan. Sedert ultimo 1955 nam het totaal bedrag der beleggingen met de niet geringe som van f. 3.527 mln. toe. Hiervan ging f. 1.910 mln. of 54 pCt. naar de markt van

onderhandse leningen. Hypotheken, die ook tot de onderhandse markt kunnen worden gerekend, stegen met f. 1.050 mln. De effectenportefeuille hiertegenover nam slechts met f. 189 mln. toe.

Dit neemt niet weg dat toch ook de publieke markt nog omvangrijke transacties laat zien. In de eerste 11 maanden van 1961 bijv. werd f. 1.363 mln. aan obligaties op de emissiemarkt geplaatst, overigens een daling t.o.v. dezelfde periode van vorig jaar, toen f. 1.474 mln. werd uitgegeven. De aandelenuitgiften beliepen in 1961 tot nu toe f. 126 mln., eveneens een daling tegenover hetzelfde tijdvak van 1960.

Vermeldenswaard in de afgelopen weken is een hernieuwde uitgifte van rentespaarbrieven van de Bank voor Nederlandse Gemeenten, ten bedrage van f. 25 mln., eventueel, wanneer de belangstelling groot genoeg is, tot f. 30 mln. te verhogen. Zoals bekend is de rente begrepen in de aflossing die t.z.t. zal plaatsvinden. Voorts heeft op het beursgebied de toelating van Unilever tot de notering in New York ook in Amsterdam gevolgen gehad. Met ingang van 12 december vindt hier de notering in eensgevend geld plaats, niettegenstaande een commissie van de Vereeniging nog niet zo lang geleden zich geen voorstandster van deze noteringswijze toonde. De introductie heeft een golf van belangstelling doen ontstaan en dit voerde de koers scherp omhoog.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	29 dec. 1960	8 dec. 1961	15 dec. 1961
Algemeen	395	402	410
Intern. concerns	564	552	568
Industrie	329	361	366
Scheepvaart	176	183	183
Banken	220	246	248
Handel enz.	149	162	161

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.			
Kon. Petroleum	f. 123,10	f. 119,10	f. 125,20
Philips G.B.	1.183 ^{3/4}	975	977
Unilever	785	948 ^{1/2}	f. 196,50
Hoogovens, n.r.c.	789	757 ^{1/2}	780
A.K.U.	486 ^{1/2}	377 ^{1/2}	400
Kon. Ned. Zoutind., Ketjen ..	1.035	1.045	1.070
Zwanenberg-Organon	870	1.016	1.043
Rotterd. Droogdok	467	534	539
Robeco	f. 237	f. 253,50	f. 255,50
Amsterd. Bank	392	384 ^{3/4}	390
New York.			
Dow Jones Industrials	616	7,28	7,29
Rentestand.			
Langl. staatsobl. a)	4,20	4,16	4,14
Aand.: internationalen a)	2,80		
lokale a)	3,38		
Disconto driemaands schatkist- papier	1,50	1 ^{1/16}	1 ^{1/16}

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

C. D. JONGMAN.

BAEKERS - ELIAS - DE HAES TEXTIEL INDUSTRIE N.V. EINDHOVEN

De directie van bovengenoemde vennootschap wil, nu de N.V.'s Baekers, Elias en de Haes kort geleden tot fusie overgegaan zijn, de coördinatie en integratie van de drie bedrijven ter hand nemen. Het ligt in de bedoeling van de directie zich daarbij te doen assisteren door een **bedrijfseconomische afdeling**, welke tot taak krijgt het uniformeren van planningen, kalkulaties, beloningen en arbeidsvoorwaarden, het opbouwen van een doelmatig oriëntatiesysteem, het mechaniseren van procedures enz.

Op den duur zal deze afdeling alle beheersprocessen van de gemeenschappelijke bedrijven onder haar verantwoordelijkheid moeten nemen.

De afdeling zal onmiddellijk onder de directie ressorteren en bestaan uit twee onderdelen, aan het hoofd waarvan respectievelijk een technisch-organisatorisch specialist en een specialist op het gebied van de menselijke verhoudingen zullen staan, die in nauwe samenwerking de diverse projecten zullen moeten uitvoeren.

Voor het eerstgenoemde onderdeel zoeken wij een

Topfunctionaris op technisch/organisatorisch gebied

Ingenieur (W.I. of C.I.) of Ekonomo (tevens in bezit van H.T.S.-diploma).

Onder zijn leiding zal de bedrijfseconomische afdeling uitvoering geven aan:

- de centralisatie en mechanisatie van planningen,
- de opzet en invoering van een uniform systeem van kostprijs-kalkulatie op arbeidstechnische basis,
- de ontwikkeling van beloningssystemen voor een personeel van ruim 1.000 leden,
- de opbouw en mechanisatie van alle verder voorkomende organisatieprocedures.

Hij zal de leiding krijgen over een groep van naar schatting 30 personen, welke bij deze onderwerpen betrokken is. Een behoorlijke ervaring moet aanwezig zijn. Leeftijd: omtrent 35 jaar.

Sollicitaties te richten aan Ir. N. R. A. Krekel en Drs. T. G. van der Woerd, Maatschap van Organisatie Adviseurs, Weteringschans 22, Amsterdam.

N.V. BANK VOOR NEDERLANDSCHE GEMEENTEN

gevestigd te 's-Gravenhage

UITGIFTE VAN

RENTESPAARBRIEVEN 1962

tot een zodanig totaalbedrag als tot 28 februari 1962 zal worden geplaatst, met dien verstande, dat de verkoop vóór die datum zal eindigen op de dag, waarop een totaalbedrag van

f 25.000.000.—

is geplaatst. De Vennootschap behoudt zich voor het uit te geven bedrag op de dag, waarop het bedrag van f 25.000.000.— wordt overschreden, tot maximaal f 30.000.000.— te verhogen.

Grootte der stukken: f 500.— en f 100.— nominaal aan toonder.

KOERS VAN UITGIFTE 100 pCt.

**De rentespaarbrieven 1962 zijn aflosbaar op 1 juli 1984
tegen een koers van 250 pCt.**

of naar keuze van de houder
op 1 mei 1972 tegen een koers van 150 pCt.

De N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten is bevoegd alle dan nog uitstaande Rentespaarbrieven 1962 af te lossen op 1 juni 1975 tegen een koers van 175 pCt., 1 november 1978 tegen een koers van 200 pCt., 1 oktober 1981 tegen een koers van 225 pCt.

De verkoop vangt aan op dinsdag 2 januari 1962 bij de kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voorzover in genoemde plaatsen gevestigd, van:

**Rotterdamsche Bank N.V.
De Twentsche Bank N.V.
Amsterdamsche Bank N.V.
Incasso-Bank N.V.
Lippmann, Rosenthal & Co.
R. Mees & Zoonen
Nationale Handelsbank N.V.
Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.
H. Oyens & Zonen N.V.
Pierson, Heldring & Pierson
Hope & Co.**

alsmede van **Nederlandsche Middenstandsbank N.V.
Coöp. Centr. Raiffeisen-Bank te Utrecht
Coöp. Centr. Boerenleenbank te Eindhoven**

voorts ten kantore van de Vennootschap

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 19 december 1961.

Prospectussen alsmede, in beperkte mate, de statuten en het laatste jaarverslag, zijn bij bovenstaande kantoren verkrijgbaar.

's-Gravenhage, 19 december 1961.

N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten.

Waardevaste Standaard polis

op kostprijsbasis II A-klasse

Jaarpremie gezin met 3 of meer kinderen f 370,- voor alleenstaanden f 120,-

O·H·R·A

ZIEKTEKOSTENVERZEKERING

Documentatie: ZIJPÉNDAALEWEG 81

ARNHEM TEL. (08300) 24131

De Bibliotheek van de

ECONOMISCHE VOORLICHTINGSDIENST

van het Ministerie van Economische Zaken roept gegadigden op voor de functie van:

ONDERBIBLIOTHECARIS

Vereist: Scholing in economische wetenschappen, b.v.k. doctoraal-examen economie.

Vermogen om leiding te geven en contacten te onderhouden met soortgelijke instellingen en organisaties. Goede talenkennis. Gegadigden die ervaring in en/of ruime belangstelling hebben voor bibliotheek- en documentatiewerk, in het bijzonder de classificatie, genieten de voorkeur.

Salaris: max. f 1.117 per maand, excl. huurcomp. Soll. onder no. 7516/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief) aan het bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

Bij een middelgroot bedrijf in de dienstverleningssector wordt gezocht een

STAFFUNCTIONARIS

die zich speciaal bezig moet houden met de bedrijfsorganisatie.

Tot zijn taken zullen o.m. behoren:

- Analyses van financiële en kwantitatieve gegevens.
- Kostprijsberekening.
- Werkmethodenonderzoek.
- Efficiencybevordering.

Leeftijd tot 30 jaar.

I.v.m. de internationale aard van het bedrijf is beheersing van de drie moderne talen vereist.

Voorkeur genieten zij, die ervaring hebben verkregen op een organisatie- en/of efficiëncybureau.

Eigenhandig, niet met ballpoint geschreven brieven onder no. 26-12, bur. blad.

FINANCIËLE INSTELLING

vraagt

JONGE AFGESTUDEERDE ECONOOM

ter opleiding tot

BELEGGINGSDESKUNDIGE

Deze functionaris zal, na opleiding, onder meer tot taak krijgen het maken van aandelenanalyses op moderne grondslagen en het schrijven van voorlichtende artikelen op dit gebied.

Sollicitaties aan bureau van dit blad onder no. E.-S.B. 65-1, Postbus 42, Schiedam.

Het Bestuur van het Instituut voor Landbouwcoöperatie in Gelderland en Overijssel roept sollicitanten op voor de functie van

secretaris-penningmeester

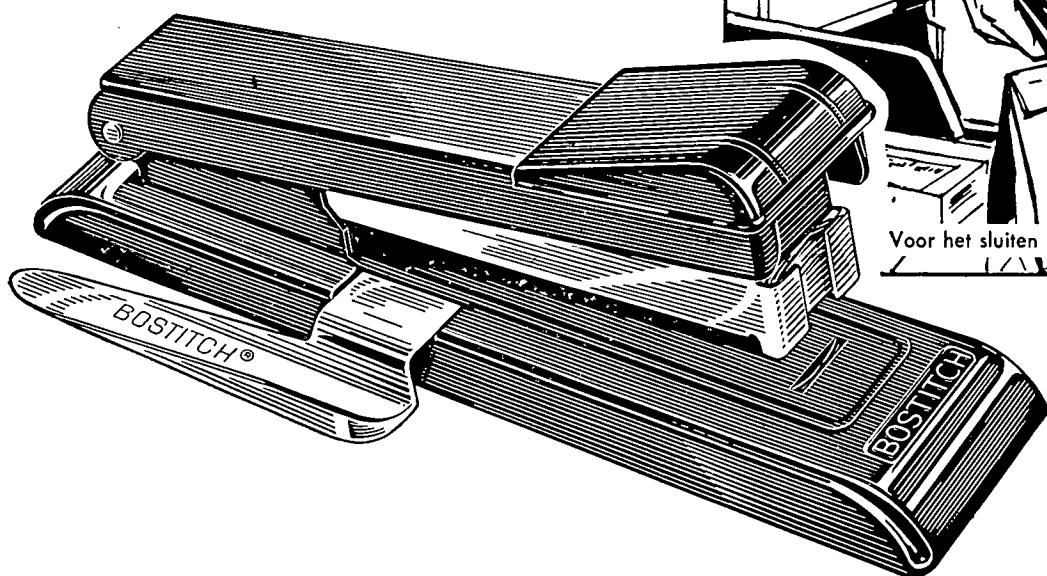
aan wie de dagelijkse algemene leiding zal worden opgedragen. Ook zal hij als mede-directeur verantwoordelijk zijn voor een doelmatige exploitatie van het Opleidings- en Conferentiecentrum voor de Landbouw „Stichting 't Velde”.

★

Sollicitanten dienen academisch gevormd te zijn en te beschikken over een juiste instelling op en een gedegen kennis van de landbouw-organisatorische verhoudingen.

Een aantrekkelijke woning is beschikbaar.

Uitvoerige sollicitaties voorzien van pasfoto vóór 10 januari 1962 te richten aan de Voorzitter van genoemd Instituut, Hoofdstraat 28, te De Steeg. Kennismaking alleen na oproep.

HET hechtapparaat voor het moderne kantoor!

De BOSTITCH B8 kantoorhechtmachine,

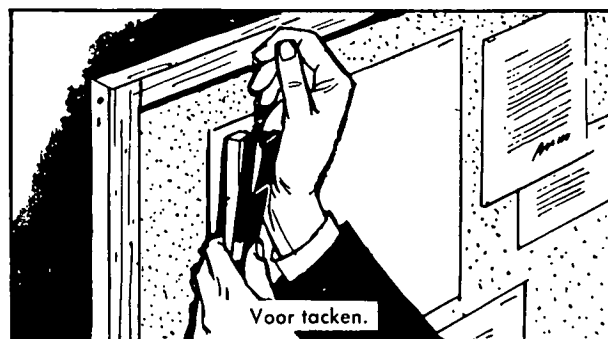
met handige nietjes-wipper

Hechten met de BOSTITCH B8, met handige nietjes-wipper, gaat sneller en is steviger dan het gebruik van de ouderwetse paperclips, die bovendien een stapel papieren in de linkerbovenhoek meer dan twee maal zo dik maken. En – wat bij elkaar hoort, blijft ook bij elkaar!

Het verwijderen van nietjes is heel eenvoudig, want dit sierlijke hechtapparaat is voorzien van een nietjes-wipper. Hiermede kunt U aan elkaar gehechte papieren ook weer heel gemakkelijk los maken en hergroeperen.

Bruikbaar op zo vele manieren, als hecht tang of – als U het voetstuk van de B8 geheel openklapt – als tacker om b.v. papieren op een bord of aan de wand te bevestigen.

Vraagt Uw kantoorboekhandelaar om zo'n handige BOSTITCH B8. Mocht hij ze niet in voorraad hebben vraag ons dan even om adressen van leveranciers in Uw woonplaats.

BOSTITCH
hechtmachines en hechtstieten

hechten beter – hechten sneller

Alleen-importeur:
DEKKER-VERPAKKING N.V.
W.Fenengastraat 21, Amsterdam
Tel. 59765 (4 lijnen)

* gedeponeerd handelsmerk

Benzine en Petroleum Handel Maatschappij N.V.
(Verkooporganisatie van The British
Petroleum Company Ltd),
Frederiksplein 42, Amsterdam-C.

zoekt voor de afdeling Planning & Organisation

een econoom

De werkzaamheden zullen voornamelijk liggen op het gebied van marktonderzoek. Daarnaast zullen ook studies over onderwerpen van meer bedrijfseconomische aard worden verlangd.

Onze gedachten gaan uit naar iemand van omstreeks 30 jaar die een opleiding op academisch niveau heeft genoten. Enkele jaren praktische ervaring is gewenst, terwijl voorts belangstelling voor researchwerk en een goede kennis van de Engelse taal noodzakelijk zijn.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan de afdeling Personeelszaken, onder de letters EPO-N 81.

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

★

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering

Bij het Gemeentelijk Bureau voor Organisatie & Efficiency kunnen worden geplaatst enige

ASSISTENTEN

- a. VOOR ADMINISTRATIEF-ORGANISATORISCHE WERKZAAMHEDEN;
- b. VOOR TECHNISCH-ORGANISATORISCHE WERKZAAMHEDEN.

Gevraagd worden goed technisch gevoel, organisatorische aanleg, scherp verstandelijk oordeel, constructieve en eventueel experimentele aanleg, gemakkelijke omgang met mensen, tact en aanpassingsvermogen, alsmede voor
a) 5-jarige H.B.S. of Gymnasium-opleiding en voor
b) H.T.S.-opleiding.

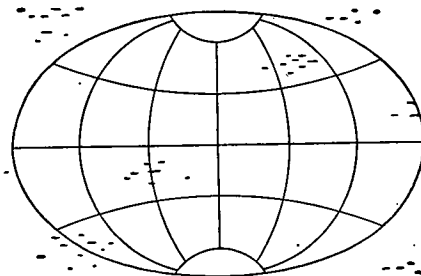
Leeftijd omstreeks 30 jaar.

Het werk van het Bureau omvat de samenstelling van adviezen op veelzijdig gebied en het opstellen van programma's van eisen voor gemeentelijke nieuw- en verbouw, in overleg met de betrokken diensten en bedrijven.

Gegadigden dienen bereid te zijn zich te onderwerpen aan een psychologisch onderzoek.

Het salaris zal worden bepaald naar kennis en ervaring.

Eigenhandig geschreven sollicitaties met recente pasfoto onder no. B4158 te richten aan de Directeur der Gem. Personeelsvoorziening, Sarphatistraat 92, Amsterdam-C.

Over de gehele wereld

reiken onze verbindingen in het internationale handels- en betalingsverkeer. Daardoor kunnen wij U een uitgebreide *handelsvoorlichting* verschaffen voor de ontwikkeling van Uw exportplannen en de uitvoering van Uw buitenlandse transacties.

DE TWENTSCHE BANK

Uw financiële raadsman

WAT IS INTEGRATIE IN DE ADMINISTRATIE?

Dat is: leg de informatie bij de bron - bij de aankomst in en bij de wording binnen het bedrijf - vast

- in ponskaarten
- in ponsband
- op magneetband.

Benut een instrument dat uit die basisgegevens alle informatie

- van belang voor een goed zicht op de gang van zaken
  - van belang als richtsnoer voor het voeren van beleid
- snel en accuraat afleidt en overzichtelijk oplevert.

Dat is: werk met een X₁.

Want ook Uw administratie vraagt om integratie

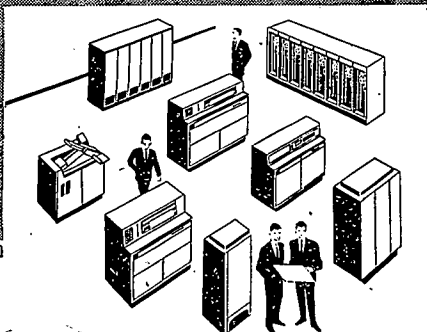
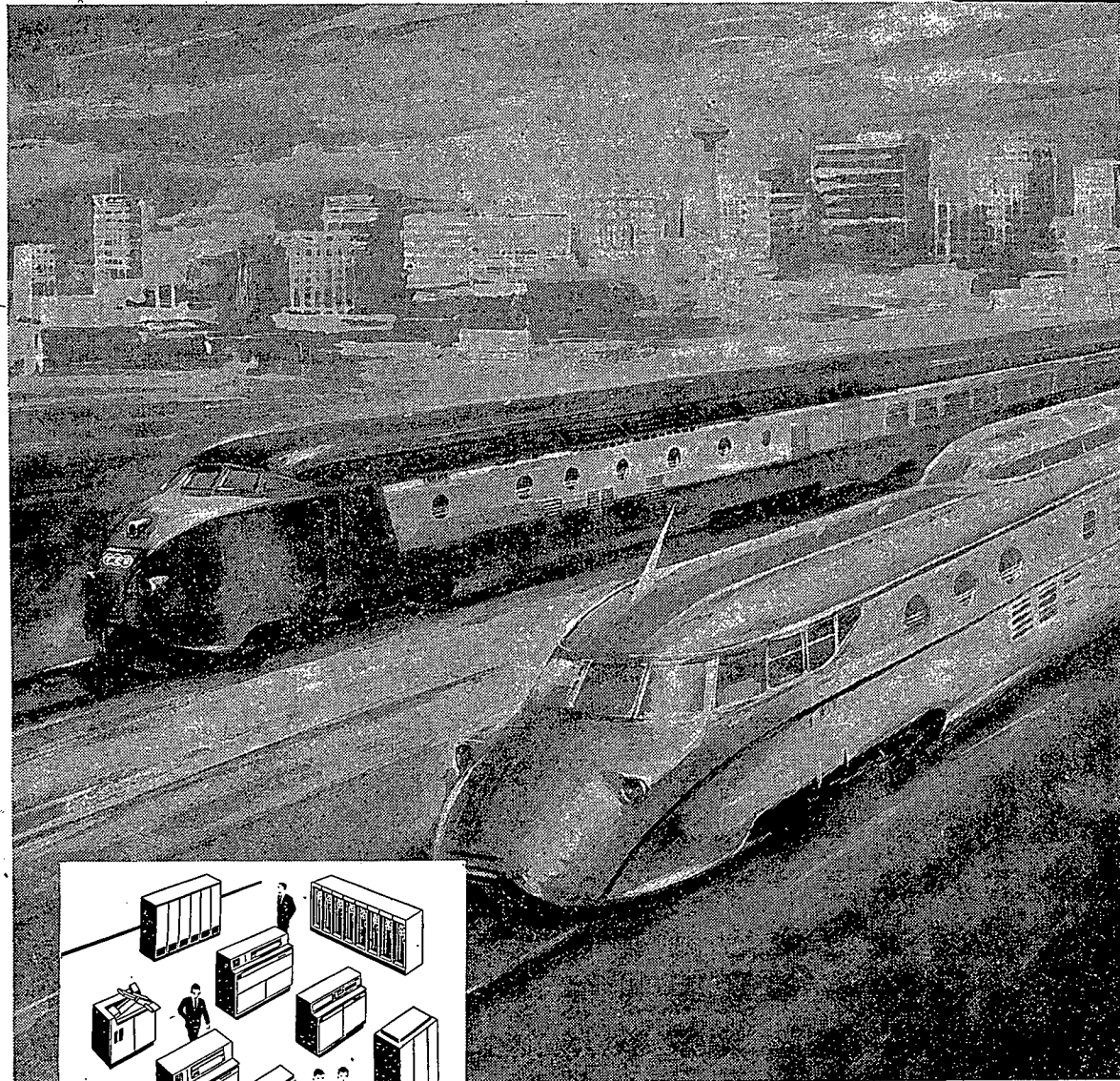
ELECTROLOGICA

X₁

STADHOUDERS-
PLANTSOEN 214
POSTBUS 207
DEN HAAG

Bull vooraan in 'n nieuwe wereld.

BULL: óók voor de automatisering van kleine en middelgrote bedrijven! De BULL SERIE 300 maakt klein beginnen mogelijk! De functies: lezen, programmeren; rekenen, afdrukken en ponsen kunnen zonder enige moeite worden uitgebreid. Zo groeit de BULL SERIE 300 met Uw bedrijf; zó kunt-U door geleidelijke aanpassing komen tot een integraal informatieverwerkend systeem!

T.E.E.... Trans Europ Express... hypermoderne treinstellen doorkruisen Europa. Hoog ontwikkelde techniek stelt de mens in staat zich snel en comfortabel te verplaatsen. Zijn technisch kunnen is de basis van een nieuwe wereld waarin steeds moderner treinstellen de reisduur zullen bekorten, het comfort zullen vergroten...! De N.S. nemen in deze grootse ontwikkeling - waarbij snelle en feilloze verwerking van ontelbare gegevens van beslissend belang is - een voraanstaande plaats in. Daarom ook daar BULL's elektronische apparatuur. Ook daar staat BULL in dienst van de vooruitgang...!

Administratie- en Statistiekmachine Mij., N.V.
Vliegtuigstraat 26, Amsterdam-W. - Tel. (020) 18 65 55

CENTRAAL BEHEER

VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN

PENSIOEN-RISICO

vereniging van werkgevers voor verzekering van ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitspensioen ten behoeve van hun personeel. Aantrekkelijke verzekeringsvoorwaarden en tarieven. Pensioen-Risico neemt een vooraanstaande plaats onder de Nederlandse levensverzekeringsinstellingen in.

Verzekerd bedrag: ruim 1,5 miljard gulden.
Belegd vermogen: circa 325 miljoen gulden.

Pensioen-Risico zal u gaarne vrijblijvend voorlichten. Het is raadzaam om, indien u nog rond de jaarwisseling een pensioenvoorziening wilt invoeren, zich tijdig tot Pensioen-Risico te wenden.

Naast **PENSIOEN-RISICO** kunnen voor u van belang zijn:

BRAND-RISICO

Brand- en bedrijfsschadeverzekering voor industriële en andere objecten.

MOLEST-RISICO

Molest en stormverzekering

VERVOER-RISICO

Transportverzekeringen van goederenzendingen in binnen- en buitenland.

WET-RISICO

Bedrijfs-w.a. verzekering.
Motorrijtuigverzekering: w.a.-dekking voor alle motorrijtuigen f. 500.000. per gebeurtenis.
Ongevallenverzekering voor inzittenden.

DIENSTVERLENING AAN HET BEDRIJFSLEVEN

VERENIGING VOOR CENTRALE ELEKTRONISCHE ADMINISTRATIE-C.E.A.

verricht administratieve werkzaamheden voor haar leden met behulp van elektronische apparatuur als loon-, voorraad- en debiteurenadministratie, facturering enz.

CENTRAAL
C.B.
BEHEER

BOS EN LOMMERPLANTSOEN 1 AMSTERDAM-W. TEL. 134971 - POSTBUS 8400

. Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTTE

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM

waar u heengaat ...

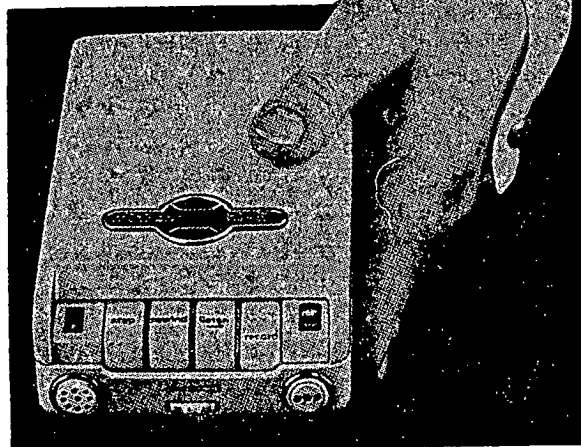
de **minifon** gaat met u mee!

thans in 3 modellen:

Attaché voor dictaat
onderweg of op kantoor;

Attaché speciaal
voor ononderbroken
opname tot 5 uur;

HiFi ook voor perfecte
muziekopname
(tot 12.000 Hz.);

Veenman kantoormachines n.v.

Vraag prospectus
en vermeld a.u.b. het
model waarin u belang
stelt.

Rotterdam, Goudsesingel 108, tel. (010) 120196 - Amsterdam, Keizersgracht 480, tel. (020) 33898 - Hengelo, Enschedesestraat 39, tel. (05400) 8565

